

UTLÅTANDEN

ANGÅENDE

STATSBIDRAG TILL SOCKENBIBLIOTEK

OCH MED DEM JÄMFÖRLIGA BOKSAMLINGAR.

1. UNDERDÅNIG SKRIFVELSE DEN 25 SEPTEMBER 1903 FRÅN STYRELSEN FÖR SVENSKA SÄLLSKAPET FÖR NYKTERHET OCH FOLKUPPFOSTRAN, DET ÅR 1837 STIFTADE SVENSKA NYKTERHETSSÄLLSKAPET.
2. SKRIFVELSE DEN 15 OKTOBER 1903 TILL STATSRADET OCH CHEFEN FÖR KUNGL. ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET FRÅN CENTRALSTYRELSEN FÖR SVERIGES ALLMÄNNA FOLKSKOLLÄRAREFÖRENING.

STOCKHOLM

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

1903.

1. Underdånig skrifvelse från styrelsen för svenska sällskapet för
nykterhet och folkuppfostran, det år 1837 stiftade svenska
nykterhetssällskapet.

Till Konungen.

Eders Kungl. Maj:t har den 7 november 1902 infordradt underdånigt utlåtande af svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran öfver den af senaste riksdag i skrifvelse af den 8 förutgångne maj framställda anhållan, »att Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om och på hvilka villkor statsbidrag skulle kunna lämnas till sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvar till utredningen kan föranleda»; hvarjämte Eders Kungl. Maj:t till sällskapet remitterat dels de yttranden i samma ämne, som afgifvits af öfverbibliotekarien vid kungl. biblioteket, bibliotekarierna vid Uppsala och Lunds universitetsbibliotek, föreningen för nyttig folkläsnings spridande inom Karlstads stift, föreningen för folkbibliotek och läsestugor, sällskapet för nyttiga kunskapers spridande, föreningen Heimdal, föreningen Verdandi, patriotiska sällskapet, dels ock de skrivelser och handlingar rörande folkbibliotek i andra länder, som af kungl. utrikesdepartementet öfverlämnats till kungl. ecklesiastikdepartementet.

Med återställande af alla dessa nådiga remisser samt deras bilagor får sällskapet i underdånighet i ärendet afgifva följande yttrande.

Riksdagens skrifvelse synes åsyfta en utredning af frågan, huruvida ett understödjande af sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar bör betraktas som ett statsändamål¹⁾, och, därest detta skulle befinnas vara fallet, huru staten lämpligast bör tillvägagå för befrämjandet häraf.

Folkbibliotekens betydelse för staten.

¹⁾ Jfr 2:dra k:s prot. 1902, nr 26 sid. 16.

Först bör alltså tillses, om så kallade folkbibliotek äro staten till så afsevärdt gagn, att det bör ligga i statens eget intresse, att sådana finnas.

Sällskapet håller före att i samma mån som fulla politiska rättigheter öfvergå till allt bredare folklager, måste det för samhällets lugna och jämna utveckling varda allt nödvändigare, att statsmakterna sörja för att dessa genom tillräckliga kunskaper vinna nödig politisk erfarenhet och mognad. Såsom ett godt medel för detta syfte äro folkbiblioteken att betrakta, icke blott därför att deras böcker tillföra läsarne direkta kunskaper i hvarjehanda ämnen och därmed ökad omdömesförmåga utan äfven därigenom, att de kunna förädla dem, stärka deras fosterlandskärlek och höja dem i sedligt hänseende. Icke blott den särskildt härå riktade litteraturen utan äfven den historiska och skönlitterära medverka härtill. Ja, i viss mån kan det sägas om all god, intresseväckande litteratur. Ty all sådan är ägnad att motarbeta och undanröjda frestelser till sysslolöshet och skadliga tidsfördrif, bland hvilka i all synnerhet torde vara att bemärka värdshuslifvet med dess vanliga följder: dryckenskap och osedlighet, dessa farliga fiender till ett sundt och lyckligt familje- och samhällslif. Sådana böcker äro äfven de bästa kämparne mot den myckna så väl till innehåll som form usla kolportagelitteratur, som bland både de uppväxande och vuxna så lätt finner sin kundkrets och som nog bör tagas med i räkningen, då man söker efter orsakerna till den ungdomens råhet och förvildning, som flerstädes framträder. Slutligen ligger nog ock i öppen dag, att det för ett lands näringslif har den största betydelse att de näringsidkande klasserna genom studier blifva alltmera hemmastadda i sina fack. För att ett land skall kunna hålla ut i den skarpa konkurrensen med andra länder, ligger det synnerligen stor vikt därpå, att jämte det fackstudierna därinom göras djupare och mera omfattande den allmänna bildningsnivån höjes och därmed ock åstadkommer ett förstärkande af fackmannaintresset att på det mest rationella sätt inom alla områden göra landets naturliga tillgångar fruktbärande. Då genom folkbiblioteken en betydlig teknisk kunskap genom tillhandahållande af hithörande litteratur kan utbredas, torde de alltså äfven för näringslifvet vara af stor betydelse.

Dessa synpunkter torde vara tillräckliga för att ådagalägga, att folkbibliotek äga en stor betydelse för samhället. De kunna bidraga till ökandet af nationens välstånd, af dess politiska erfarenhet, dess fosterlandskärlek och sedliga kraft.

De summor, som nedläggas på folkskolor och andra bildningsanstalter liksom på föreläsningsverksamhet för den stora allmänheten, torde först genom goda folkbibliotek kunna blifva fullt fruktbärande. Den läs-

kunnighet och de kunskaper, som i skolan förvärfvas, erhålla endast då en verklig betydelse för lifvet, om de utgöra grunden för fortsatta studier af undervisande och fostrande litteratur; och huru intresseväckande, uppräckande och lärorik en populär föreläsning än kan vara, är det dock icke sagdt att den gifver samma behållning, som en väl och lättfattlig skrifven bok i samma ämne kan bereda den vetgirige läsaren. Oemot-sägligt torde emellertid vara att, jämte våra skolor, folkbiblioteken och föreläsningarna måste anses vara de nödvändiga medlen för folkunder-visningens ändamålsenliga fullföljd.

Svaret på den frågan, om staten bör äga verkligt intresse af att folkbibliotek finnas, kan sålunda blott blifva ett obetingadt ja. Hvarken i Riksdagen eller i de handlingar, som ingått till ecklesiastikdepartementet har heller något förnekande af folkbibliotekens betydelse för staten uttalats; däremot hafva med mer eller mindre styrka där framhållits de synpunkter, hvilka sällskapet tillåtit sig för sin uppfattnings styrkande här sammanföra.

Af folkbibliotekens betydelse för staten får dock icke den slutsatsen dragas, att de böra vara rena statsinstitutioner, upprättade och vidmakthållna af staten allena. Det gagn sådana boksamlingar kunna göra samhället i dess helhet beror först och sist på det intresse medborgarne visa för dem. Hela folkbiblioteksväsendet måste uppbäras af ett allmänt utbreddt, lefvande kunskapsintresse. Där sådant finnes, upprättas också folkbibliotek i en eller annan form genom enskilda eller kommunala eller i annan ordning anskaffade medel. Men den faran ligger alltid nära, att de tillgångar tryta, som skulle behövas för bibliotekets förkofran; och det kan ej undvikas att intresset för detsamma slappas, då det icke längre äger förmåga att genom att följa med den nyutkommande litteraturen allt fortfarande tillfredsställa läslusten. Då dylika bibliotek kunna vara staten till så stort gagn, måste det därför ligga i statens eget intresse både att förekomma en tillbakagång i folkbibliotekens verksamhet och att befordra deras upprättande och förkofran genom att ekonomiskt stödja och vägleda dem, som ägna detta folkbildningsarbete sin nitälskan. Liksom de biblioteksmän och de öfriga för folkupplysningen arbetande sällskap, hvilkas utlåtande regeringen infordrat, ansluter sig alltså äfven Svenska sällskapet till den mening, som för öfrigt i praktiken redan tillämpas i ett stort antal länder, nämligen att statens intresse af folkbiblioteks upprättande och vidmakthållande bäst befrämjas genom att understödja enskildas, kommuners, föreningars med fleres företagsamhet på detta område.

Behofvet
af stats-
understöd.

Såsom framhållits i den herrar Bergs och Hammarlunds motion, som föranlett Riksdagens ofvannämnda skrifvelse, liksom äfven i flere af de med anledning af denna skrifvelse sedermera afgifna utlåtandena, har Sveriges efterblifvenhet i förevarande afseende måst förefalla så mycket underligare som Sverige dock onekligen är ett föregångsland i fråga om offervillighet för folkskolor och folkföreläsningar, eller två af de folkbildningsmedel, som dock först genom medverkan af det tredje, folkbiblioteken, kunna bli rätt fruktbringande.

I flere af utlåtandena har det ock erinrats, att sambandet mellan folkbiblioteket och skolan redan erkändes vid den i folkskolans historia så betydelsefulla riksdagen 1840—41, där sockenbibliotek förklarades vara ett nödvändigt supplement till själfva skolundervisningen. Det var också med anledning af Riksdagens uttalande, som i 1842 års folkskolestadga bestämmelsen om inrättande af sockenbibliotek inrycktes, och äfven riksdagarne 1848 och 1850—51 hafva i sammanhang med sina beslut angående främjandet af folkupplysning afgifvit förklaringar, hvilka innebära ett erkännande, att spridandet af god folkläsning är ett statsintresse, förtjänt af offentligt understöd. Detta understöd inskränktes emellertid därtill, att Riksdagen inlöste eller bekostade utgifvandet af vissa folkskrifter, hvilka som gäfva tillställdes kommunerna¹⁾. För öfrigt hafva sockenbiblioteken för sin tillkomst och utveckling varit beroende allenast af kommuners, enskilda korporationers eller privatpersoners offervillighet. Sockenbibliotekens historia visar tillfyllest, att, huru nödvändig och värdefull denna offervillighet än må vara, den i de flesta fall är allt för tillfällig och otillräcklig, för att folkbiblioteken allenast på denna grundval skulle kunna äga bestånd och vinna nödig utveckling. Sällskapet behöfver som stöd för detta påstående blott hänvisa till de undersökningar angående sockenbiblioteken, som anstälts dels af öfverläraren Alfr. Dalin i Huskvarna, dels af studentföreningen Heimdal i Uppsala och hvilkas resultat blifvit offentliggjorda i »Verdandi, tidskrift för ungdomens målsmän och vänner i hem och skola», årgången 1898, häftet 3, samt i Verner Söderbergs arbete »Sveriges sockenbibliotek och öfriga anstalter för folkläsning» (föreningen Heimdals folkskrifter n:r 69) samt till herrar Bergs och Hammarlunds på dessa undersökningar grundade uttalande om orsakerna till våra sockenbiblioteks förfall.

Af åtskilligt att döma är emellertid allmänhetens intresse för folkbibliotek sedan några år i stigande. Därom vittna de många bruksbibliotek, arbetareföreningars och arbetareinstituts, fack- och nykterhets-

¹⁾ Se Berg-Hammarlunds motion s. 9. V. Söderberg, Sveriges sockenbibliotek, s. 9 ff.

föreningars bibliotek, som på senare åren blifvit upprättade. I samband med detta ökade intresse står också den lifliga verksamhet, som föreningsgarna Heimdal och Verdandi liksom föreningen för folkbibliotek och lästugor varit i tillfälle att utveckla för folkbibliotekssaken. Det vore illa, om detta intresse af brist på uppmuntran från statsmakternas sida skulle domna af liksom den lifaktighet för inrättande af sockenbibliotek, som utmärkte 1850- och 1860-talen. Alltså talar äfven det nu bland vårt folk flerstädes framträdande intresset för folkbibliotek för att staten med det första skall skänka dem sitt understöd.

Vid öfvervägande af frågan hvilka slags bibliotek, som böra åtnjuta statsunderstöd, har sällskapet ansett, att sådant på vissa villkor bör beviljas:

Hvilka slag af bibliotek, som böra af staten understödjas.

1:o) åt af offentlig myndighet kontrollerade folkbibliotek, till hvilka äro att räkna sockenbibliotek, församlingsbibliotek, stadsbibliotek, skolbibliotek;

2:o) åt af enskilda korporationer eller privatpersoner ordnade och vederbörligen kontrollerade bibliotek, såsom bruks-, fabriks-, arbetare- och sådana fackföreningsbibliotek, som äro upplättna till allmänhetens begagnande.

Det är ej af nöden, att i detta sammanhang vidlyftigare argumentera för ett understödjande af *sockenbiblioteken*, då deras behof af understöd redan blifvit påpekadt i detta utlåtande. Sällskapet ansluter sig i denna punkt fullständigt till föreningen Heimdals uttalande¹⁾ liksom äfven i fråga om *stadsbibliotek*, hvilka, såsom fallet också är med *församlingsbibliotek*, i hufvudsak äro att likställa med sockenbibliotek.

De ord, som samma förening i sitt utlåtande yttrar om skolbibliotek

¹⁾ Heimdals utlåtande s. 14, 15: Först förtjänar då att tagas i öfvervägande, *hvilka kategorier* af bibliotek, som borde kunna komma i åtnjutande af dylikt anslag. I främsta rummet naturligtvis *sockenbiblioteken*, de äro de äldsta af dessa institutioner, de äro till antalet de flesta och afse äfven den största delen af landets befolkning, hvarjämte de redan af gammalt genom folkskoleinspektionen varit föremål för särskild uppmärksamhet från statens sida och i viss mån underkastats statsmyndigheters kontroll. Därtill kommer att — såsom den på föreningens initiativ företagna undersökningen ådagalagt och äfven upprepade uttalanden i folkskoleinspektörernas ämbetsberättelser ge vid handen — dessa bibliotek i stort sedt befinna sig i ett tillstånd af bedröfligt och snar hjälp kräfvande förfall. Att institutionen som sådan dock fortfarande är värd all uppmuntran och att dessa bibliotek, väl skötta, förmå fylla sitt syfte, visar utlåningsstatistiken från det fåtal, som med afseende på sitt tillstånd bilda lysande undantag från den allmänna regeln.

Med sockenbiblioteken närmast jämförliga äro de *stadsbibliotek*, som finnas i en del smärre städer. Om dessa gäller därför ock i hufvudsak hvad om de förra blifvit anfördt.

vill sällskapet äfvenledes göra till sina. Heimdal yttrar: »Äfvenledes sockenbiblioteken närstående och ofta till och med med dem sammanlänkade äro *skolbiblioteken*, som dock i allmänhet äro af yngre datum och därför med afseende på bokurvalet m. m. bära en modernare prägel. Nästan undantagslöst visa de uppgifter föreningen om dem inhämtat, att de flitigt anlitas och att behof af deras periodiska förnyelse starkt framträder. De vända sig till den åldersklass, hos hvilken lusten att läsa är starkast, och ha just därigenom en betydelse, som knappast kan öfverskattas. Denna ungdomens läslust är nämligen ett dyrbart anlag, hvars lämpliga närande och utvecklande alltför ofta förbises. Den som ej vänjer sig vid läsning i sin ungdoms dagar, kommer sig sällan för att vid mognare år förkofra sig i bokliga studier.

Om man därför vill söka höja läslusten och kärleken till boklig bildning hos ett helt folk, är det till dess ungdom man i första hand måste vända sig, och målet blir aldrig nådt, förrän en vid unga år för bokläsning vunnen generation hunnit växa upp till mogen ålder. Ur denna synpunkt är det som skolbibliotekens betydelse blir så oerhördt stor och som anskaffandet af ett godt urval *verkliga ungdomsböcker* såväl för dem som för den del af sockenbiblioteken, som är afsedd att ersätta skolbiblioteken, där sådana saknas, ej nog kan behjärtas¹⁾.

Föreningen har här betonat skolbibliotekens stora betydelse för att läslusten och kärleken till boklig bildning må blifva nationella egenskaper. Svenska sällskapet vill ock på det varmaste betona, att den bästa garantien för att folkbiblioteken skola mäktat höja vårt folk till ett i sann mening bildadt folk är, att goda, flitigt anlitade skolbibliotek finnas. Till sann bildning hör icke i första rummet stora kunskaper. Dit hör väsentligast sinnets ädelhet, en god och upphöjd karaktär. Denna skall grundas i ungdomen, och därvid kunna goda ungdomsböcker göra den allra största nytta. De kunna genom sina lifsbilder göra inbillningskraften rik utan att gifva den herraväldet, viljan stark utan att förhårdas, hjärtat varmt och friskt utan att slå öfver till känslsamhet. De kunna öppna ögonen icke blott för fosterlandets och hembygdens natur utan äfven väcka och nära känslan af samhörighet med ens folks lif i gångna tider och i den nuvarande, en känsla, som för sin näring behöfver mer än fosterländska fester och skolans historieundervisning. Ju starkare denna känsla är, ju starkare är fosterlandskärleken. Mer än något annat förmå lifliga och fylliga historiska skildringar göra denna känsla lefvande och outplånlig i ungdomens sinnen. Goda ungdomsböcker bringa barnen ljus, friskhet,

¹⁾ Heimdals utlåtande s. 5—7 och 16.

glädje, allvar, intressen, bidra därigenom till deras harmoniska utveckling och därmed till att skydda dem från felsteg och förvillelser.

Bibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek har ägnat äfven denna fråga uppmärksamhet och uttalat samma åsikter om skolbibliotekens stora betydelse, som här blifvit framställda. Han framhåller dessutom, att rätta vägen för folkbibliotekens kraftiga utveckling hade varit, att sockenbiblioteken, hvad bokurvalet beträffar, från början hufvudsakligen hade blifvit skolbibliotek. »Hade sockenbiblioteken från början uppväxt ur väl försedda, ifrigt använda och därför snart af alla högt värderade skolbibliotek, skulle deras ställning varit en helt annan, än den nu tyvärr blifvit och frågan om den så kallade fortsatta folkbildningen befunnit sig i helt annat läge, i det dess betydelse allmänna erkänts och uppskattats. Men jag dölgjer ej heller för mig, att om denna allmänna och starkare utveckling af de kombinerade skol- och sockenbiblioteken kommit till stånd, skulle den ock i sinom tid föra till den tanken, att inrättningen blefve för kommunen och staten lika obligatorisk som folkskolan. Därest dock inom svenska folket en sådan uppfattning komme till mognad och den sålunda af både kommuner och riksdag uppbures, vore därom intet att säga. I så fall blefve anordningen af dylika bibliotek fullt nationell och nationell såsom omfattande hela riket. Men för visso finge man då ock vara beredd på att med öppna ögon möta en kostnadsfråga af helt andra dimensioner».

I detta uttalande kan sällskapet på det hela taget instämma. Gent emot sista delen däraf kunde dock måhända anmärkas, att om sockenbiblioteken icke blifvit hvad med dem åsyftats på grund däraf, att de ej växt ut ur skolbibliotek, så skulle däraf synas följa att ett statens understödjande af folkbibliotek för vuxna icke kunde blifva fullt gagneligt, om icke dessförinnan skolbibliotek allmänt upprättats. Häremot vill dock sällskapet bemärka, att om än dessa sistnämnda kunna betraktas som grundvalen för hela folkbiblioteksväsendet, detta likväl måste tillerkännas en fullt själfständig betydelse; folkbiblioteket för de vuxna står ock öppet äfven för ungdomen och det bör, om det rätt anordnas, komma att tillgodose äfven dennas, i mån af ökad mognad, mera omfattande bildningsbehof, hvadan det ansluter sig till och fullföljer skolbibliotekens härutinnan mera begränsade uppgift.

Med afseende på det, som i vårt land åtgjorts för sådana boksamlingar, tillåter sig sällskapet hänvisa till V. Söderbergs citerade arbete s. 47—50. Af de till utrikesdepartementet ingångna meddelandena om skolbibliotek i andra länder inhämtas följande:

I *Norge* existerar sedan 1896 ett filantropiskt sällskap, »Centralstyret

for de norske folkeskolers barne og ungdomsbiblioteker». Dess verksamhet går ut på att skaffa alla Norges folkskolor god och billig barnläsning, dels genom utgifvande af böcker af sådan art, dels genom öfverenskom-melse med förläggarna om tillhandahållande af utvalda böcker till skolboksamlingarna till nedsatt pris. Man finner af en Centralstyrets för-teckning, att år 1902 funnos omkring 1,300 skolbibliotek i Norge, hvadan närmare 25 procent af Norges folkskolor ägde sådana. Genom central-styrelsens och folkskollärarnes energi, förläggarnes tillmötesgående och stortingets offervillighet skall för visso skolbibliotekens antal allt fort-farande ökas¹⁾.

I *Danmark* lät »Komitéen til Understøttelse af Sogne- og lignende Bogsamlinger» (äfvén kallad »Komitéen for Uddeling af Boggaver»), hvilken hade att förvalta statens bidrag till folkbibliotek, i slutet af 1880-talet anställa undersökningar om folkbibliotek och skolboksamlingar och uttalar sig med afseende på de sistnämnda sålunda: »Medan antalet sogneboksamlingar kan sägas vara rätt anseeligt, finns det jämförelsevis få skolboksamlingar. De äro tillsammans 204, ett tal, som blir än mer försvinnande litet, då man betänker, att det finns långt flere skolor än socknar. En hel del sogneboksamlingar utlåna visserligen böcker gratis till skolbarnen, och under alla omständigheter hafva ju dessa tillgång att läsa, om föräldrarna betala afgift, men detta har i verkligheten icke mycket att betyda, då böckerna i sogneboksamlingarna äro beräknade för vuxna och därför endast undantagsvis kunna hafva intresse för barnen, som därför också så godt som alls icke använda dem. Däremot framgår det klart af de insända redogörelserna, att där skolboksamlingar finnas, läsas böckerna i utomordentligt stor utsträckning af barnen, och därjämte visar det sig, att i trakter, där skolboksamlingar finnas, är det »særlig god Trivsel» i sogneboksamlingarna, hvilket torde hafva sin grund däri, att läslusten redan är väckt och närd i barndomen och därför har djupare rot, än där detta icke är fallet²⁾.

Huruvida något direkt statsunderstöd kommit skolbiblioteken i Danmark till del, framgår ej af tillgängliga handlingar. Indirekt understödjas de af staten så tillvida, att »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme», som verkar genom utgifvande af billiga folkskrifter, använt sitt statsunderstöd äfvén till skolbibliotekens fromma. Åren 1874—1899 har Udvalget genom gåfvor af böcker och tillhandahållande af sådana till betydligt nedsatt pris

¹⁾ Se meddel. n:r 1 1898 s. 7. Norske skolekredse i aaret 1902. Rundskrivelse til Norges Lærerforenings kredsstyrrer.

²⁾ Se Ministerialtidenden for 1889: n:r 37 s. 916 o. 917. Anm. til § 21: Særlige Fonds V Sorø Akademi s. 822.

understödt 500 skolboksamlingar¹⁾. Sedan 1889 måste således deras antal hafva växt betydligt.

Angående *tyska* stater har endast från Baden utförligare meddelanden om skolbibliotek lämnats.

Folkskolebibliotek äro där upprättade vid nästan alla folkskolor. I början af 1890-talet voro ungefär 90 procent af folkskolorna försedda med bibliotek, under loppet af de senaste åren grundades åter flere sådana och intill medlet af 1903 väntades den sista folkskolan vara försedd med ett bibliotek.

Grundandet af folkskolebibliotek går i Baden tillbaka till början af 1840-talet; med folkskoleväsendets nyorganisation på 1860-talet tog upprättandet af skolbibliotek raskare fart. Jämte de nyskapade folkskoleinspektörerna (Kreisschulvisitator) arbetade äfven die Bezirksamter härför, i det att de på flere sätt intresserade de kommunala myndigheterna att i kommunernas utgiftsstat upptaga ett årligt bestämdt anslag till upprättande eller utvidgande och underhåll af skolbibliotek. I många kommuner finnas äfven lokala fonder, ur hvilka dessa omkostnader helt eller delvis bestridas. För öfrigt lämnar staten understöd till inköp af böcker åt fattigare kommuner.

Skolbiblioteken i mindre och fattigare kommuner äga från 40 till 100 band, i större och rikare landskommuner och mindre städer till några hundra, i de stora städerna motsvarande större antal²⁾.

Från *Preussen* inhämtas i denna fråga endast, att skolbibliotek där finnas och att de af alla folkbibliotek voro de första, som erhöilo statsunderstöd³⁾.

I *Österrike* finnas 15,796 skolbibliotek på 19,055 allmänna folk- och borgarskolor. Ministerialförordningen af den 20 augusti 1870, hvarigenom en skol- och undervisningsordning för de allmänna folkskolorna fastställdes, innehåller äfven den bestämmelsen, att ett behofvet motsvarande skolbibliotek skall upprättas för hvarje skola. Genom ministerialskrifvelsen af den 15 december 1871 gäfvos närmare bestämmelser angående dessa skolbibliotek.

De med dem förbundna kostnaderna bestridas af de faktorer, som ha att svara för folkskolornas förseende med materiel; statsunderstöd lämnas endast på det sätt, att patriotiska och ungdomsskrifter, utgifna från

¹⁾ Bref af 4/1 1903 fr. M. Steenstrup till sv.-n. generalkonsuln i Kphm. Översigt over anvendelsen. Steenberg, Folkebogsamlingerne s. 66 f.

²⁾ Grossh. Badischer Oberschulrats skrivf. d. 1 dec. 1902.

³⁾ Bil. till Besk. i Berlin n:r 57/03. Berlin den 5 februar 1903.

kejsarl. kungl. skolboksförlaget, vid tillfälle komma skolbiblioteken till del¹⁾).

I *Frankrike* äro skolbiblioteken obligatoriska enligt en ministeriell förordning af år 1862. Den senast publicerade statistiken rörande folkskoleväsendet meddelar, att antalet folkskolebibliotek år 1897 utgjorde 41,498, och 1899 uttryckte Frankrikes ecklesiastikminister den förhoppningen, att i en nära framtid alla Frankrikes kommuner skola vara försedda med ett skolbibliotek. Dessa bibliotek grundas och utvecklas genom municipalrådets, statens och enskildes försorg.

Äfven i *Belgien* synas skolbibliotek åtnjuta statsunderstöd²⁾.

Med de till den första kategorien hörande bibliotek, som böra understödjas af staten, kunna i viss mån *biblioteken i kaserner och å lägerplatser* likställas. Men som dessa boksamlingar sortera under landt- och sjöförsvarsdepartementen och deras upprättande och förkofran äro en uteslutande statsangelägenhet, torde de icke kunna räknas till de »folkbibliotek», som Riksdagen i sin underdåniga skrifvelse åsyftat. Sällskapet tillåter sig dock, i likhet med bibliotekarien Annerstedt och föreningen Heimdal, betona den utomordentligt stora betydelsen däraf, att goda bibliotek i kaserner och å lägerplatser komma till stånd och utvecklas. Detta är af särskild vikt nu, då landets värnpliktiga ungdom under så lång tid skall där uppehålla sig. Genom sådana bibliotek med nödvändigtvis tillhörande läsrum drager staten försorg därom, att krigstjänsttiden må kunna användas icke blott till vanligt fältlii och förvärfvande af ökad militär duglighet, utan ock till de vapenöfvades utbildning i andlig idrott. Bildande och intressant litteratur hör ock till de medel, som bäst äro ägnade att motverka de dåliga inflytelser, ett blandadt kamratusgånge inom kasernen så lätt utöfvar. Den understödjer de bättre elementen bland manskapet i deras uppsåt att motstå mötande frestelser, och den tjänar därför ock det för landets försvarskraft så viktiga syftet att i sin mån värna och stärka dessa ungas sedliga hållning. Man torde ock kunna hoppas att det intresse för god läsning, som på detta sätt kan under ifrågavarande tid förvärfvas, ock skulle allt sedan visa sig i ett flitigt begagnande af folkbibliotekens böcker med därå beroende goda följder.

I huru hög grad ett understödjande af dessa militärbibliotek är af

¹⁾ Bil. 2 till Besk. i Wien n:r 76/03.

²⁾ Se Bil. 4 b. K. U. D:s ³⁰/₁₂ 02. Bel:s utrikesministers skrifvelse till sv.-n. min. i Bruxelles o. Haag af ²⁴/₁₂ 1902. Bil. 7. Besk. Paris n:r 13/1903. Bibliothèques scolaires s. 7, 8, 9. Sv.-n. ministerns i Paris skrifv. af d. ¹⁶/₁ 1903.

nöden, framgår af det i Heimdals utlåtande, sid. 19—21, meddelade resultatet af föreningens undersökningar angående dessa boksamlingar.

De förut uppräknade, af enskilda korporationen eller privatpersoner ordnade och kontrollerade biblioteken afse närmast att tillgodose *arbetareklassens* allt starkare framträdande bildningsbegär och bildningsbehof. Sällskapet har redan i det föregående erinrat om det för samhället synnerligen viktiga uti att denna arbetareklassens vackra sträfvan i möjlig mån underhjälpes och befordras. Ingenting kan vara för en lugn och lycklig samhällsutveckling mera gynnsamt än att sagda så manstarka klass, hvars inflytande i allt högre grad måste komma att göra sig gällande, beredes lätta tillfällen att öka sina insikter och vidga sina vyer, och då de själfva, ej sällan härvid understödda af sina arbetsgifvare, utvecklat en liflig verksamhet för att bereda sig de hjälpmedel härför, som för dem afsedda bibliotek erbjuda, kan det icke ifrågasättas att ju icke ock staten bör känna sig uppfordrad att i detta deras sträfvande räcka dem en hjälpende hand. Sällskapet anser därför att äfven svenska staten, liksom de utländska stater, som gifva penninge- eller bokunderstöd till folkbiblioteken, bör i möjlig mån gifva äfven detta slags bibliotek sitt understöd.

Hvad *vandringsbiblioteken* angår, som af föreningen för folkbibliotek och läsestugor och föreningen Heimdal varmt rekommenderas till erhållande af statsunderstöd, instämmer visserligen sällskapet fullt i dessa föreningars åsikt om deras stora betydelse och synnerliga lämplighet särskildt för mera aflägsset liggande delar i vårt land; men då de genom sin säregna beskaffenhet näppeligen kunna hänföras under rubriken »sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar», har sällskapet icke kunnat finna dem tillhöra de slag af sådana, om hvilkas understödjande Riksdagen väckt fråga.

Om *storleken* af det belopp, som staten för hvarje år borde anslå för folkbibliotekens effektiva understödjande, anser sig sällskapet icke böra framlägga något förslag, då alla fasta hållpunkter för denna frågas bedömande hos oss saknas. Någon ledning torde andra länders anslags-siffror kanske kunna gifva, om de ställas i samband med de respektive ländernas folkmängd och deras statsinkomsters storlek.

England och Förenta staterna, mönsterlanden i fråga om folkbibliotek, måste dock härvidlag lämnas ur räkningen, då folkbiblioteken där äro beroende af ekonomiska faktorer, hvilka näppeligen i vårt land kunna påräknas.

I *England* lämnas inga statsbidrag till folkbibliotek, men staten har ändock sørjt för desamma. Sedan 1850 finnes där en bibliotekslag, seder-

Om storleken af statsanslagen i olika länder.

mera förändrad och utvidgad, som tillåter kommun att för upprättande och underhållande af en offentlig boksamling upptaga en skatt intill 1 penny för hvarje pund af kommunens skatteinkomst. De bibliotek, som åtnjuta sådant understöd, så kallade Rate supported Libraries, äro emellertid långt färre till antalet än andra folkbibliotek, men deras antal torde under de senare åren hafva ytterligare stigit till följd af det alltmäta ökade intresset för de ifrågavarande biblioteken, hvartill många enskilda personer anslagit betydande belopp under villkor att de blifva »Rate supported». Det är framför allt det enskilda mecenatskapet, som höjt Englands folkbibliotek till deras höga ståndpunkt¹⁾.

Detsamma gäller i ännu högre grad om *Förenata staternas* bibliotek, hvilka dessutom efter engelskt mönster åtnjuta inkomster på grund af de olika staternas bibliotekslagar. Exempel finnas där också på direkt statsunderstöd i penningar²⁾. Detta är formen för statsunderstöd i Europas fastlandsstater.

Från år 1876 har *norska stortinget* hvarje år och med stigande belopp gifvit bidrag till folkbibliotek, nämligen:

1876/77 —	2,000	spd.	
1877/78—1885/86	årligen	8,000	kronor.
1886/87—1887/88	»	10,000	»
1888/89—1891/92	»	12,000	»
1892/93—1894/95	»	15,000	»
1895/96—1896/97	»	16,500	»
	därefter	20,000	» ³⁾

Men dessutom har stortinget beviljat särskilda anslag till skolbibliotek. Af tillgängliga källor framgår ej, när sådana anslag började gifvas. År 1897—98 voro 3,000 kronor anslagna därtill, 1898—99 höjdes anslaget på grund af det stora antalet ansökningar om statsbidrag, särskildt till grundläggande af nya bibliotek till 10,000 »ordinært» och 15,000 »extraordinært». Senare uppgifter saknas i de sällskapet tillställda officiella handlingarna, men föreningen Heimdal uppgifver i sitt utlåtande, att norska statens anslag till skolbibliotek uppgår till 10,000 kronor. Är detta riktigt, har sannolikt från 1899 denna summa årligen beviljats för detta ändamål⁴⁾.

1) Bil. 1 till K. U. D:s ³⁰/₁₂ 02, London d. 23 December 1902. N:o 404. Steenberg, Folkebogsamlinger s. 15 ff.

2) Steenberg, Folkebogsamlinger s. 36 ff.

3) Folkebogsamlinger i Norge s. 7.

4) Enligt samma utlåtande kostar den centrala administrationen af såväl folkbibliotek i allmänhet som skolbibliotek norska staten 9,400 kronor. Denna uppgift synes stå i strid

Alltså beviljas i Norge 30,000 kronor årligen till folkbibliotek. Dess folkmängd var år 1900: 2,239,880; dess statsinkomster 1902/03: 102,250,000 kronor.

Danska statens anslag till Sognebogsamlinger var från 1883 6,000 kronor, förhöjdes 1889/90 till 10,000 kronor och 1897/98 fick det ett tillägg på 4,000 kronor, som särskildt skulle användas till understöd af folkbibliotek i Köpenhamn och städerna. Sedan sistnämnda förmåner har statsanslaget årligen utgjort 14,000 kronor¹⁾. Härtill kommer statsunderstödet till »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme».

År 1874/75 utgjorde det 3,000 kronor.

1875/76	till 1877/78 årligen	4,000 kronor.	
1878/79	» 1879/80 »	6,000 »	
1880/81	» 1883/84 »	8,000 »	
1884/85	» 1890/91 »	10,000 »	
1891/92:		15,000 »	
1892/93	» 1898/99 »	13,000 »	
1899/1900	» 1902/03 »	20,000 »	²⁾

För folkbibliotekssaken offrar alltså Danmark 34,000 kronor. Dess folkmängd var år 1901: 2,464,770; dess statsinkomster 1902/03: 72,871,598 kronor.

Preussen gaf 1901 till folkbibliotek 46,762 mark³⁾. Dess folkmängd var då: 34,472,509; dess inkomster: 2,657,213,000 mark.

I *Baden* synes ungefär 1,000 mark på statsbudgeten gå till Oberschulrats disposition för inköp af böcker för folkskolebiblioteken, samt 700 mark till folkbibliotek för äldre⁴⁾. Folkmängd år 1900: 1,867,944; inkomster år 1902: 99,548,987 mark.

Från år 1876 erhålla folkbiblioteken statsunderstöd i *Sachsen*. Under de första åren anslogos 15,000 mark, senare 18,000. År 1898 höjdes summan till 20,000 mark. Om och huru stort anslag beviljas särskildt till skolbibliotek är obekant. Folkmängd år 1900: 4,202,216; inkomster år 1902: 97,799,960 mark.

med uppgifterna i »Meddelelser fra Centralstyret for de norske folkeskolers barne- og ungdomsbiblioteker» n:o 2, s. 9 och »Rundskrivelse n:o 1 til de statsunderstøttede folkebogsamlinger» fra Den K. norske regjer:s kirke- og undervisningsdep. d. 15/11 1902.

¹⁾ Steenbergs ofvan cit. Beretning om Statens komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger.

²⁾ Skrifv. f. Udvalget for Folkeoplysnings Fremme den 4 Jan. 1903 och »Oversigt over Anvendelsen af de U. f. F. F. bevilj. Beløb.

³⁾ Bil. 1 till Besk. i Berlin n:o 57/03, Berlin 5/2 1903.

⁴⁾ Grossh. Badischer Oberschulrat, Karlsruhe d. 1 dec. 1902.

Ungerska staten utbetalade 1901 till främjande af folkbibliotek 39,000 kronor och 1902 43,000 kronor¹⁾. Folkmängd år 1900: 19,254,559; inkomster år 1903: 1,090,462,670 ungerska kronor.

På *franska* undervisningsministeriets budget finnes för närvarande upptaget ett årligt anslag af 90,000 francs till inköp af böcker till folkbibliotek och 93,000 till bokinköp för folkskolebibliotek och till pris, af hvilken sistnämnda summa 75- å 78,000 pläga komma på bibliotekens del. Omkring 170,000 francs beviljar sålunda Frankrike för ifrågavarande bildningsändamål. Dess folkmängd år 1901: 38,961,945; inkomster år 1903: 3,574,876,812 francs.

På grund af källornas beskaffenhet har denna redogörelse för statsunderstöd till folkbibliotek i olika länder måst blifva mycket ojämn och ofullständig. Så mycket framgår dock af densamma, att de jämförelsevis obetydliga belopp, som först beviljats, snart måst höjas. Detta har återigen berott på det glädjande faktum, att där genom statens bistånd boksamlingar upprättats eller förbättrats, folket snart lärt sig uppskatta desamma och spridt intresset för dem i allt vidare kretsar. Så hafva med hvarje år ansökningarna om statsunderstöd blifvit allt flera. Redogörelsen visar också, att bland de omnämnda länderna Norge och Danmark stå främst i offervillighet på detta område.

Statsanslagens
fördelning.

I fråga om statsanslagets till folkbibliotek *fördelning* gäller som allmän regel i utlandet att understödet till hvarje bibliotek bör motsvara det belopp, som på annan väg står till bibliotekets förfogande.

I Norge beviljas icke större statsbidrag till något bibliotek än 200 kronor, med afdrag af ungefär 5 procent såsom bidrag till lön åt den i biblioteksangelägenheter sakkunnige, som är anställd i kirkedepartementet. Bidraget till hvarje skolbibliotek, företrädesvis till grundläggande af boksamlingen, växlar från 10 till 50 kronor, hvaremot förnyadt bidrag till skolbibliotek icke lämnas till större belopp än 25 kronor²⁾.

I Danmark tages bland annat hänsyn till utlåningens storlek och till det lokala bidraget, ehuru det icke fordras något bestämdt lokalt tillskott³⁾.

I Preussen lämnas statsbidrag till folkbibliotek endast på det villkor, att detta blifvit tillförsäkradt ett varaktigt understöd på annat sätt. Mot

¹⁾ Bil. 5 t. Besk. i Wien n:o 76/03.

²⁾ Folkebogsaml. i Norge s. 11. Rundskriv. n:o 1 t. de statsunderstöttede folkebogsaml. Kirke og undervisn.-dep:s låneblankett, s. 2; veileder ved grundlæggelse af biblioteker og ved bestill. gennem Centralstyret.

³⁾ Steenbergs Beretning.

preussiska statens totalunderstöd af 46,762 mark år 1901 svara 124,343 mark, som åstadkommits på privat eller kommunal väg. Med ledning af årsberättelserna öfver folkbibliotekens utveckling i hvarje provins fördelas totalbeloppet på de särskilda provinserna¹⁾).

I Sachsen synas på annat sätt åvägabragta medel icke utgöra ett nödvändigt men väl ett hufvudsakligt villkor för beviljandet af statsunderstöd²⁾. De särskilda understöden röra sig i regeln mellan 15 till 120 mark. De lämnas blott för en gång; vid behof måste ansökningarna förnyas³⁾.

I Frankrike utgår statsunderstödet i böcker. Man beräknar, att hvarje folkbibliotek, som blifvit rekommenderadt till understöd af vederbörande prefekt, hvar adertonde månad erhåller en sändning (concession) om 70 à 80 band. Bestämda föreskrifter härom finnas icke. Många samhällen bevilja penninganslag, men detta är fakultativt⁴⁾.

Bibliotekarien vid Lunds universitetsbibliotek (s. 6), föreningarna Heimdal (s. 23), Verdandi (s. 6), sällskapet för nyttiga kunskapers spridande (s. 3), sällskapet för nyttig folkläsnings spridande inom Karlstads stift (s. 2), samt patriotiska sällskapet (s. 4) hafva i sina utlåtanden yttrat sig om anslagsbeloppet till hvarje statsunderstödt bibliotek. Alla äro ense därom, att statsunderstödet storlek bör rättas efter det bidrag den sökande själf förfogar öfver. För öfrigt divergera åsikterna något. Värmlandssällskapet anser, att anslaget lämpligen bör bestämmas till 50 kronor per år och helst utgå under tre år å rad. Patriotiska sällskapet föreslår ett maximianslag af 100 kronor, samma summa föreslår sällskapet för nyttiga kunskapers spridande som maximum och dessutom 50 kronor som minimum. Verdandi uttalar sig för ett maximianslag af 200 kronor, men däremot ej om någon begränsning nedåt. Bibliotekarien vid Lunds universitetsbibliotek finner de af herrar Kronlund och Centerwall i deras motion vid 1899 års riksdag föreslagna maximi- och minimisiffrorna 200 och 50 vara väl afpassade, men anser dock »lämpligast, att regeringen icke blefve absolut bunden i fråga om maximibeloppets storlek, utan blefve berättigad att i undantagsfall öfverskrida detsamma. Ty tillfällen kunna helt visst inträffa, då sådant vore motiveradt, till exempel därest det vore fråga om upprättande af bibliotek på ort, där sådant syntes särskildt behöfligt»⁵⁾. Heimdal har intet att invända mot ett maximianslag af 200 kronor, men anser att minimum ej bör understiga 40 kronor, enär en alltför långt drifven

¹⁾ Bil. 1 t. Besk. i Berlin n:o 57/03. $\frac{5}{2}$ 1903.

²⁾ Auszugsweise Abschrift.

³⁾ Bil. t. Besk. i Berlin n:o 19/1903. Dresden $\frac{8}{1}$ 1903.

⁴⁾ Bil. t. K. U. D. $\frac{28}{1}$ 03. Paris d. $\frac{18}{1}$ 1903 n:o 13.

⁵⁾ Bibls vid Lunds universitetsbibl. utlåt. s. 7.

sönderstyckning af statsunderstödet minskar dess effektivitet, i det att »erfarenheten ger vid handen, att ett eller annat tiotal af kronor — de periodiska anslag, som flertalet enbart kommunalunderstödda sockenbibliotek i regeln fått nöja sig med — ej på långt när varit tillräckligt för att trygga deras lifskraft och utvecklingsmöjligheter».

För sin del vill svenska sällskapet tillråda, att statsunderstödet utgår till hvarje ansökande med högst samma summa, som denne på annan väg för ändamålet sammanbragt, dock ej mer än 200 kronor årligen. Detta maximum må anses så högt tilltaget, att det ej får öfverskridas. Då det motsvaras af en minst lika stor summa, som den ansökande anskaffat och sålunda 400 kronor på en gång blefve disponibla för ifrågavarande bibliotek samt anslaget dessutom efter ett eller annat år kunde förnyas, måste sällskapet anse, att det vore väl sörjdt äfven för det af bibliotekarien i Lund omnämnda fall.

Däremot finner sällskapet det olämpligt, att en minimigräns fastställas, då detta kunde verka för syftet hämmande. Sattes minimisumman af statsunderstöd till 40 kronor och en kommun, inom hvilken frågan vore ny och intresset svagt, bestämde ett något mindre belopp, skulle den alltså icke kunna bli delaktig af statsunderstöd. Och dock skulle den, om sådant erhöles, kunna förskaffa sig åtskilliga värdefulla böcker; dessa skulle kunna öka läslusten och höja intresset, som därmed ock skulle kunna bli i stånd att sporra den måhända fattiga kommunens ansträngningar för bibliotekets utvidgande. Detta bör ock vara ett säkrare sätt för åstadkommande af en vidsträcktare utbredning och en kraftigare utveckling af folkbibliotek än att genom statsunderstödet fixerande till 40 kronor söka tvinga kommunerna att höja sina årsanslag till åtminstone denna summa. Finns icke intresset att göra några nämnvärda uppoftningar för sockenbibliotek, lär det ej kunna väckas af utsikten till statsunderstöd. Åtminstone lämnar icke ett fixerande af minimibeloppet någon garanti för att sockenbibliotekens lifskraft och utvecklingsmöjligheter blifva tryggade.

Villkoren för
åtnjutande
af stats-
understöd.

Som första *villkor* för att de här till statsunderstöd förordade biblioteken skola komma i åtnjutande af sådant, bör — med undantag för skolbibliotek — hos oss liksom i utlandet bestämmas, att de måste vara *tillgängliga för allmänheten* afgiftsfritt eller mot en låg afgift och sålunda icke endast för en viss korporations eller en viss förenings medlemmar.

Det andra villkoret har flere gånger varit vidrördt: den ansökandes skyldighet att *med egna eller af andra skänkta medel* understödja biblioteken. Sällskapet har i denna punkt på det hela taget samma uppfattning som föreningen Heimdal, som härom yttrar: Det torde böra vara ett gifvet

förbehåll, att minst en lika stor summa som statsanslaget skall af kommunala myndigheter eller på enskild väg vara ställd till det om understöd ansökande bibliotekets förfogande. Därvid bör emellertid detta vid hvarje ansökan få räkna sig till godo alla de bidrag af dylik art, som det sammanlagdt erhållit under hela den tidsperiod, hvilken förflutit, sedan statsbidrag senaste gången beviljades. Endast första gången ett bibliotek söker hjälp af staten skulle detsamma sålunda behöfva så att säga lägga fram på bordet ifrågavarande af kommunen eller enskilda lämnade penningmedel. Mindre tillrådligt anser dock sällskapet vara att, såsom Heimdal ifrågasätter, öppna möjlighet till undantag från den förordade regeln. Därest, såsom sällskapet föreslagit, ingen minimigräns för statsbidraget fastställs, lär behof af undantag från ifrågavarande villkor knappast behöfva förekomma.

Vidare torde vissa fordringar böra uppställas angående folkbibliotekens *skötsel*. I detta afseende gälla följande bestämmelser i *Norge*: Hvarje kommuns invånare har rätt att efter de regler, som af kommunal-(herreds)-styrelsen varda bestämda erhålla böcker till låns ur boksamlingen. Bibliotekets styrelse öfvertages af tre af vederbörande kommunalstyrelse i eller utanför dess krets valda män, hvilka det åligger:

- a) att till bibliotekarie och räkenskapsförare med eller utan godtgörelse antaga en på lämplig plats i bygden boende man och för denne utfärda nödig instruktion;
- b) att bestämma hvilka böcker, som skola anskaffas och hvilka som utslitna böra utgå ur samlingen;
- c) tillika med bibliotekarien föra kontroll öfver böckernas behandling och däröfver, att de bestämda utlåningsreglerna iakttagas;
- d) att granska och afgöra de årliga räkenskaper, som skola framläggas af bibliotekets räkenskapsförare;
- e) I den instruktion, som utfärdas för bibliotekarien, skall upptagas bestämmelse därom, att han har att föra årliga räkenskaper samt ett protokoll öfver böckerna, i hvilket antecknas tillkomna och utmönstrade böcker och en noggrann förteckning öfver de utlämningar, som göras; hvad nytillkomna böcker angår, anföres, när de blefvo bibliotekets egendom och om de äro anskaffade för dess räkning eller skänkta af privata personer; hvad utmönstrade böcker angår, upplyses, när de efter styrelsens bestämmelse utgå ur samlingen;
- f) Boksamlingen förblir kommunens egendom;
- g) Statsbidraget och detsamma motsvarande, på annat sätt åvägabragta beloppet skola användas till inköp af böcker och bindning. Boksamlingens

öfriga utgifter (bibliotekslön, hyra, anskaffning af inventarier o. s. v.) må täckas på annat sätt.

h) Boksamlingen bör hållas assurerad¹⁾.

Det är väl antagligt, att de statsunderstödda folkbiblioteken efter hand komma att tillämpa det af kirke- og undervisningsdepartementet varmt förordade utlåningssystemet. Det är samma system, som i regel användes vid de engelska och amerikanska biblioteken. Det har den stora fördelen, att det inskränker bibliotekariens arbete till det minsta möjliga. Hvarje bok har sitt en gång för alla bestämda nummer och sin särskilda förkortade beteckning. På insidan af bakre pärmen på hvarje bok är anbragt en pappersficka. Då boken ej är utlånad, förvaras i denna ficka ett *bokkort*, upptagande bokens fulla titel, dess i katalogen äfven upptagna förkortade beteckning, en spalt för anteckning af dess återlämningsdag såsom utlånad samt en för anteckning af låntagarens nummer. Hvarje låntagare erhåller nämligen ett nummer. För att hålla reda på hvilken låntagare som representeras af hvarje nummer för bibliotekariens anteckning häröfver. Hvarje låntagare erhåller såsom sina representanter i och tillträdeskort till biblioteket tvenne kort — *utlåningskort* — det ena för skönlitteratur, det andra för icke-skönlitteratur. På dessa kort antecknas öfverst hans nummer, namn och bostad och i de tre därför afsedda spalterna respektive: lånets förfallodag, bokens nummer och dagen, då den återlämnats. Då en bok utlånas, uttager bibliotekariens borkortet ur dess ficka, gör nödiga anteckningar å detsamma och förvarar det; gör så nödiga anteckningar å vederbörande utlåningskort och insticker nu detta i fickan. På densamma skrives äfvenledes bokens förfallodag. Skönlitteratur bör utlånas högst två, annan litteratur högst fyra veckor. Öfverskridas dessa tider, må — lågt bestämda — öfverdagspengar betalas. De utlånade böckernas borkort ordnas, sedan utlåningen för dagen slutat, efter förfallodagen alfabetisk och i nummerföljd, skönlitteraturen för sig, den andra för sig, och i dagboken antecknas lånens antal. Sedelkatalog förordas²⁾.

Beträffande de norska skolbiblioteken torde bestämmelser i nu omhandlade afseende finnas intagna i skolstadgan.

I *Danmark* tyckas inga obligatoriska bestämmelser om bibliotekens skötsel göras till villkor för statens understöd.

De *franska* statsunderstödda folkbiblioteken, både de municipala och de fria (föreningsbiblioteken) måste ställa sig till efterrättelse vissa föreskrifter af ministeriet rörande skötseln. De municipala äro dock mycket

¹⁾ Departementets utlåningsblankett andra sidan.

²⁾ Departementets rundskrifvelse n:r 2 till de statsunderstödda folkbiblioteken, den 30/6 1903.

mera bundna genom föreskrifter angående en mängd detaljer. Deras styrelse utses af undervisningsministern, och dess själfskrifne ordförande är mären. Denne utser bibliotekarie och municipalrådet bestämmer hans arvode. Bibliotekarien får ej tillhöra biblioteksstyrelsen, men han bevisar dess möten med rådgifvande stämma. Hvarken municipal- eller de fria bibliotekens böcker få säljas, fördelas eller bortskänkas. Om en förening, som bildat ett fritt bibliotek, upplöses, återgå de af ministeriet tilldelade böckerna till staten. De franska föreskrifterna om det löpande biblioteksarbetet äro till stor del lika med de norska. De franska skolbiblioteken placeras i ett af skolrummen och stå under skollärarens vård, som förden skull har att följa vissa i biblioteksreglementet intagna föreskrifter¹⁾.

Från Tyskland stå inga detaljföreskrifter i detta afseende till buds. Ur *preussiska* ecklesiastikministerns anvisning för öfverpresidenterna i fråga om deras förhållande till folkbiblioteken förtjänar anföras hvad som säges om bibliotekens tekniska inrättande. »Med afseende på bibliotekens tekniska organisation synes mig verksamhetens förenkling som den första och viktigaste uppgiften. Detta mål vinnes säkrast genom inskränkning af skrifning och katalogisering, så långt denna inskränkning låter sig förena med en ordnad förvaltnings fordringar. Från denna synpunkt är det förfarandet att rekommendera, att hvarje läsare erhåller för det första ett med ett bestämdt nummer försedt läskort, med hvilket han vid hvarje lån legitimerar sig, och för det andra ett byteskort, hvarpå den lånade bokens biblioteksnummer är antecknad. Ett liknande kort med samma anteckning befinner sig i bibliotekariens händer. Vid bokens återlämnande blir på båda korten det därvid fria numret utstruket»²⁾.

Sachsiske ecklesiastikministern yttrar sig om äganderätsfrågan rörande statsunderstödda förenings- eller privatbibliotek på följande sätt: Här måste man sörja därför, att en bestämmelse må träffas, enligt hvilken biblioteket, för den händelse vederbörande privatperson dör, respektive vederbörande privatförening upplöses, skall öfvergå till en på förhand bestämd kommun eller en annan af den allmänna lagen erkänd juridisk person (einer anderen juristischen Person des öffentlichen Rechts). Redan häraf är det tydligt, hvilken betydelse äganderätsfrågan har för folkbiblioteken. Denna fråga skall därför för hvarje särskildt fall prövas och klargöras³⁾.

Äfven de flesta till sällskapet remitterade utlåtandena hafva upptagit

1) Bil. t. K. U. D. 28/1 03. Paris d. 16/1 03. Nr 13.

Bil. 2. Bibl. populaire communale.

Bil. 4. Bibl. populaire (libre). Bil. 7. Bibl. scolaires s. 7 ff.

2) Abschrift zu U. III A. 3236. Berlin d. 18/7 1899. U. III. A. 1675. s. 22 f.

3) Auszugsweise Abschrift s. 3.

reglerandet af flera eller färre af de med biblioteksvården sammanhängande frågorna såsom villkor för statsbidrag. Dessa frågor röra *styrelse, föreståndare, löpande biblioteksarbete, lokal, äganderätt och assurering*.

I flertalet utlåtanden framhålles, att en *biblioteksstyrelse* måste finnas. Bibliotekarien i Uppsala anser, att en sådan lämpligen utses af skolrådet inom eller utom dess krets; sällskapet för nyttiga kunskapers spridande förordar, att skolrådet och kommunalnämnden (i städer och municipalsamhällen: magistraten eller municipalstyrelsen) tillsammans välja biblioteksstyrelse, denna anordning på grund af den ofta rådande meningsskillaktigheten, huruvida biblioteken i fråga äro att anse såsom en den kyrkliga eller den borgerliga kommunens angelägenhet; bibliotekarien i Lund och föreningen Verdandi vilja lägga valet i kommunalstämmans hand på landet och stadsfullmäktiges i städerna, under det att patriotiska sällskapet, Heimdal och föreningen för folkbibliotek och läsestugor icke yttra sig om sättet för styrelsens väljande.

Äfven svenska sällskapet vill uppsätta tillvaron af biblioteksstyrelse som villkor för statsunderstöd, men anser dock på samma gång, att intet bör bestämmas om sättet för dess väljande; ty dels komme statsunderstödet, om sällskapets underdåniga råd följdes, så många olika slags folkbibliotek till del, att dessa styrelser icke lämpligen kunde utses af samma valkorporation, dels är också frågan om sockenbibliotekens ställning till kommunen och kyrkan tvistig.

Alla, som förorda en biblioteksstyrelse, vilja äfven gifva densamma uppdraget att utse en *biblioteksföreståndare*. Så äfven detta sällskap. Hans liksom styrelsens funktioner, det löpande biblioteksarbetet och lokalfrågan hafva blifvit utförligast behandlade af bibliotekarien Annerstedt¹⁾. Säll-

¹⁾ Denne yttrar härom i sitt utlåtande s. 11—17: Tager jag därefter frågan om sockenbibliotekens *lokala anordning* under öfvervägande, urskiljer jag i den följande fyra hufvudpunkter:

I. En *fast styrelse* erfordras för vården och ledningen af biblioteket. En sådan torde lämpligen kunna af skolrådet utses inom eller utom dess krets.

Denna styrelsens uppgift skall vara:

- 1) att *utse bibliotekarie*,
- 2) att jämte honom bestämma om *bokinköpen*, till ledning för hvilka böra föreligga genom eckl.-departementets försorg anskaffade och årligen förnyade förteckningar å böcker som lämpa sig för dylika bibliotek. Man har tvistat om styrelsen skall vid inköpet hafva alldeles fria händer eller om staten på grund af sitt bidrag bör hafva medbestämmanderätt. Eget är att det handlingarne vidfogade norska förslaget går ut på att låta hela inköpet, äfven för kommunens pengar, ske genom departementet. Till grund för en sådan anordning ligger ej blott erkännandet af att statsmyndigheten bör taga del i en sak som den bekostar, utan insikten i att denna kan köpa böcker i parti och således för billiga pris och önskan att så få till stånd i departementet en slags tryckt stom-katalog,

skapet ansluter sig i hufvudsak till hans uttalande i dessa punkter. Hvad särskildt arfvodet till bibliotekarien angår, finner sällskapet det fullt befogadt, att sådant under vissa förhållanden gifves. Ibland torde dock

hvaraf alla bibliotek kunna begagna sig. Ej minst har kanske den farhågan verkat, att de lokala myndigheterna icke skola äga nödiga kvalifikationer, för att göra goda inköp; och säkert torde vara, att *en* dålig bok kan anställa lika mycket ondt, som *tio* goda göra godt. Men äfven med fullt erkännande af styrelsernas sannolika brister i detta hänseende, skulle jag våga tro, att, därest de visade sig kunna tämligen väl fullgöra denna inköpsfunktion, det vore för själfva saken förmånligare att lämna dem fria händer. De finge härigenom ett helt annat intresse för saken, och äfven ett inköp genom statens försorg allena kan hafva sina olägenheter, särskildt genom en viss ensidighet. För öfrigt står, såsom jag redan anmärkt, styrelsen ej utan ledning, om departementet besörjer förteckningar å lämpliga böcker;

3) att ingå till Kungl. Maj:t med *ansökan om statsbidrag* och därvid styrka befintligheten af det belopp, som genom kommunens försorg eller på annan väg står till dess disposition samt uppvisa, att öfriga villkor, som Kungl. Maj:t bestämt för statsbidragets åtnjutande, äro uppfyllda. Dessa ansökningar tillställas folkskoleinspektören för distriktet, hvilken med eget yttrande insänder dem till Kungl. Maj:t;

4) att vaka öfver bibliotekets förvaltning i dess helhet samt till Kungl. Maj:t afgifva *ärlig redogörelse* för såväl medelförvaltningen som för bibliotekets verksamhet. Huru detaljerad denna bör vara, kan synas vara en blott smaksak. Men man får ej förgäta, att ju större fordringar ställas, dess mera kommer man att öka obenägenheten för det olönade uppdraget. Och man må ej trösta sig med, att styrelsen kan lägga hela besväret på bibliotekarien (hvars uppgifter naturligen ligga till grund för redogörelsen), ty det blir blott att göra ondt dubbelt värre. Man kunde åtnöja sig med ett kort sammandrag af räkenskaper (som i klump angäfvit utgiften för vissa konti, såsom bokinköp, bindning etc.) och redogörelse för inköpta böcker, årets utlåning, för hvilket ändamål departementet utfärdade enkla formulär att ifylla.

II. Den utsedde bibliotekarien, hvilken väl kan antagas tillsvidare nästan öfverallt blifva folkskoleläraren, deltagar med styrelsen i bokinköpet och sköter under dess öfverinseende den löpande förvaltningen på sätt nedan angifves. Hans arfvode, där sådant befinnes erforderligt, bestrides af de medel, som återstå efter att statsbidraget och minst lika stort belopp från annat håll afsatts för bokinköp och bindning. I denna arfvodesfråga är jag benägen att se ett af sockenbibliotekens betänkligaste spörsmål. Det är ej sagdt, att, äfven där arbetet ställer sig jämförelsevis lättare, synnerligen många skola vara benägna att utan särskild ersättning förrätta det, och i den mån man genom sträng reglementering ökar bibliotekariens börda och i öfrigt, med bibliotekets stegrade användning, hans eget arbete för detta växer, kan han knappast och torde ej heller vara benägen att göra det utan skäligen ersättning. Och ersättes ej hans arbete såsom billigheten kräfver, tröttnar han eller afslår. Skall åter detta förhindras genom stegrade kraf på kommunen, så händer att denna å sin sida sviktar och tröttnar. Det är med ögat fäst på denna fara, som jag såväl ofvan som i det följande önskar varna för allt reglementerande af den art att det, utan att vara absolut nödvändigt, stegrar bibliotekariens arbete. Och i det stora hela torde man få gifva noga akt uppå, att icke den ekonomiska bördan för kommunen genom lön åt bibliotekarien, anskaffande af lokal och medel till böckers anskaffande blifver så tung, att man därigenom för tvinsot utsätter den sak, som man velat förhjälpa till nytt lif.

lämplig arbetskraft utan ersättning vara att erhålla; på sina håll torde också arbetet blifva för litet för att något arvode borde komma i fråga. Därför bör enligt sällskapetets förmenande intet nämnas om arvode till bibliotekarien bland villkoren för statsunderstöd.

Man må orda om statsbidraget såsom en småsak för staten jämförd med statsregleringens milliontal, men för kommunerna lär saken ingalunda komma att ställa sig på det sättet.

III. En bestämd bibliotekslokal måste af kommunen anskaffas på dess bekostnad och af den art, att böckerna kunna där i god ordning uppställas och deras vårdare utan onödig svårighet sköta sitt värf. Bristen på egen lokal har säkerligen i hög grad medverkat till bibliotekens vanvård och förfall. Det säger sig nästan själf, att en boksamling, som förvaras i kyrkan eller undanskjutes i en skräpvrå eller påtränges en trångbodd skol-lärare, hvarken kan rätt vårdas eller på lämpligt sätt tillgodogöras, ej heller tillvinna sig den hänsyn och det intresse, som är nödvändigt för dess fortbestånd och verksamma lif. Eget hem är dess första villkor. — Det bör ock kunna hållas öppet på bestämda tider, utan för stora mellanskof och vara för alla kommunens medlemmar, skolungdomen såväl som den fullvuxne tillgängligt. Huruvida låneafgifter skola upptagas och af hvad art (för hvarje lån eller för året) bör väl helt och hållet öfverlämnas åt skolstyrelsen att afgöra. Men ju mera utlåningen lättas, dess bättre är det naturligen för saken, och af-gifter kunna visserligen i många fall bli till hinder. Å andra sidan ligger däri något berättigadt, ock det har ju visat sig, att en helt låg afgift stundom verkat som en eggelse, i det för mängden en sak ej får något värde, därest den icke för till någon uppoffring.

IV. Den *löpande förvaltningens* funktioner kunna sammanföras till följande uppgifter:

1) *Bokinköp*, hvarom ofvan är taladt, samt *inbindning*. Man kunde väl tycka, att den senare frågan är för obetydlig att vidröra här. Men det är dock alltid en kostnadsfråga och relativt af större betydelse här än vid mångt större bibliotek. Bindning är här nödvändigare än annorstädes, och, trots önskligheten af största sparsamhet vid dessa inrättningar, måste vid dem mycken hänsyn tagas till inbindningens varaktighet, ty böckerna skola ju komma i stark användning och visserligen ej alltid i vård samma händer. Enkel må därför bindningen vara, men styrka måste den äga. — I sammanhang härmed må erinras om det afförande af förkomna eller så godt som förstörda böcker, hvilket vid dylika bibliotek måste med tiden för hvarje år rätt ofta förekomma. Det bör åligga bibliotekarien under styrelsens kontroll.

2) *Bokförrådets ordning och katalogisering*. Dessa uppgifter ställa sig naturligen helt olika vid större och vid mindre boksamlingar. För de förra äro stränga systematiska regler nödiga, hvilka för sin tillämpning erfordra både specialinsikter och mycket arbete. Men att reglementera på dylikt sätt för smärre boksamlingar är alldeles onödigt och för öfrigt rätt betänkligt, emedan svårigheterna kunna bringa verket i stockning. Vi möta här såväl den ofvannämnda med hvarje stegring i arbetet förknippade arfvodes-frågan, som ännu en annan, den som vill kräfvat fackinsikter af dessa samlingars vårdare. Hufvudsaken är att allmänheten lätt kan få veta hvad som finnes och att en begärd bok utan någon tidsförlust kan framtagas. Uppställning och katalogisering böra därför läggas i bibliotekariens hand och till hans vägledning en kort promemoria genom departementets försorg utarbetas. Likaså böra bestämmelserna om angifvande af dagen för en boks förvärf, sättet för förvärf (köp eller gåfva) m. m., om de verkligen skola anses nödiga, icke onödigtvis försvåras. — Man har å flera håll med eftertryck yrkat på katalogernas tryckning. Fördelen för läsarne är obestridlig. Men utgiften spelar ock en viktig roll vid dessa

Äganderättsfrågan har vidrörts endast i bibliotekariens i Lund utlåtande¹⁾. För de kommunala biblioteken ger den frågan icke anledning till några bestämmelser för framtiden, men väl för andra statsunderstödda folkbibliotek. I det nämnda utlåtandet föreslås, att om en förening, som för sitt bibliotek åtnjuter statsunderstöd, upplöses, biblioteket icke får förskingras, utan skall öfvergå i den kommuns ägo, inom hvilken föreningen haft sin verksamhet.

Sällskapet instämmer i förslaget syfte och vill för sin del tillråda, att statsunderstödet i detta fall gjordes beroende äfven af det villkoret, att den enskilda korporation, som för sitt bibliotek begärde statsunderstöd, måste i sina eller bibliotekets stadgar hafva insatt den bestämmelsen, att i händelse af upplösning boksamlingen öfverginge till någon offentlig bildningsinstitution.

Assurering af biblioteken mot eldfara har ingen föreslagit bland villkoren för statsanslag. Den frågan torde ock äga en för olika fall rätt

bibliotek, som oftast torde blifva rätt torftigt utrustade med penningmedel; och en ej obetydlig minskning i deras köpförmåga synes mig vara en allvarligare olägenhet, än frånvarons af tryckt katalog. Och i ingen händelse borde tryckningen göras obligatorisk. Det norska betänkandet framlägger ett ganska sinnrikt förslag att undanröjda svårigheten genom att lägga på departementet uppgiften att utarbета en omfattande förteckning på böcker som lämna sig för sockenbiblioteken, och till densamma utgifva årliga fortsättningar. Sedan skulle hvarje lokalbibliotek kunna använda den för sitt ändamål genom att däri förpricka sitt bokbestånd. Idén är verkligen god och kan möjligen tillämpas, om man här vill fastslå samma grundsats som i Norge, att departementet utväljer de böcker som skola köpas. Då detta knappast torde här vinna anklang och jag för egen del ofvan yttrat mig i motsatt riktning, vill jag ej längre därvid uppehålla mig, endast anmärkande, att förslaget allt tar för en noggrann besiktning. Blotta tanken på att för dylika småbibliotek använda decimalsystemet kommer mig att studsas, då dessa bibliotek i medeltal väl ej komma att räkna flera böcker, än systemet räknar grupper.

3) *Lånejournal* måste föras, om ock efter de enklaste regler, och jag skulle anse i hög grad olämpligt att ålägga bibliotekarien afgifvandet af några statistiska redogörelser rörande utlåningens art m. m. Så intressant detta än kan vara för den som vill bilda sig ett omdöme om allmänhetens så att säga litterära smak, är det alldeles onödigt för fyllande af bibliotekets uppgift och således en obehöflig tillökning i bibliotekariens arbetsbörda.

4) *Räkenskaperna* föras af bibliotekarien under styrelsens kontroll och ansvar. Sammandrag af dessa i enlighet med af departementet utdelade formulär skall, som ofvan sagts, ingå i den årliga redogörelsen till Kungl. Maj:t. Revision af dessa räkenskaper kan lämpligen öfverlämnas åt samma personer, som revidera kommunens räkenskaper. Att åter, såsom förslaget blifvit, åt dessa uppdraga äfven en revision af boksamling, journaler, kataloger m. m. finner jag både olämpligt och onödigt. En dylik ligger redan i styrelsens funktioner och kompletteras af folkskoleinspektörens granskning.

¹⁾ s. 12.

olika betydelse och har nog ansetts utan större risk kunna öfverlämnas åt vederbörandes på eget intresse beroende tillvägagående. Sällskapet har dock funnit sig böra påpeka hurusom nog ändå fall kunna förekomma, där ett dylikt villkor kunde verka gagneligt, då mångenstädes på landsbygden försäkringsmöjligheten allt för litet beaktas.

Ledning och
kontroll af
statsunder-
stödda folk-
bibliotek.

Slutligen har sällskapet att yttra sig om *statens ledning af och kontroll öfver folkbiblioteken*.

Förhållandena i Norge gestalta sig härvidlag på följande sätt. Någon inspektion af folkbibliotek förekommer ej ännu men torde införas, sedan undervisningsdepartementet blifvit färdigt med de första uppgifterna i samband med dess ledning af folkbiblioteksväsendet. Denna nya gren af departementets verksamhet förestås af den person, som blifvit anställd som dess sakkunniga biträde i biblioteksärenden. Hans årslön utgör 1,200 kronor, och han har att å departementets vägnar gifva upplysningar om folkboksamlingar, deras upprättande och skötsel och att till deras tjänst redigera bokkatalogerna öfver lämplig litteratur. Hans viktigaste arbete har hittills varit att med biträde af flere fackmän ombesörja utarbetandet af en stor stomkatalog. Denna föreligger nu färdig, omfattande inemot 3,000 arbeten och angifvande såväl boklädspris som de reducerade pris, departementet lyckats åstadkomma genom förläggarnes och bokhandlarnes tillmötesgående. Den skickas af departementet ut till alla statsunderstödda folkboksamlingar, och genom rundskrifvelser till dem söker departementet leda deras verksamhet på ett enhetligt och praktiskt sätt. Af den andra af dessa rundskrifvelser inhämtas följande. Boksamlingen beställer böckerna genom sin bokhandlare. Han tillskrifver de särskilda förläggarne, som sända böckerna till departementets expedition. Betalning för *böckerna* skall boksamlingen sända till den bokhandlare, genom hvilken beställningen skett. Samtidigt därmed, att boksamlingen beställer böckerna hos sin bokhandlare, underrättas kyrkodepartementet om den skedda beställningen genom utfyllning af den därtill bestämda blanketten. Departementet lämnar meddelandet till sin expedition (»Folkebogsamlingernes expedition»), som, så snart böckerna mottagits från de olika förläggarne, ombesörjer deras inbindning och därefter direkt tillställer boksamlingen desamma. Betalningen för *inbindningen* sändes till Folkebogsamlingernes expedition. Som prof på den utstyrsel, som är bestämd för folkboksamlingarnas böcker, följes rundskrifvelsen af en bunden bok som gäfvä till hvarje boksamling. Böckerna lämnas inbundna och utstyrda som profbandet till ett pris af

40 öre, oafsedt deras storlek. Alla böcker, som beställas efter katalogen, måste inbindas ¹⁾).

Af den tryckta blanketten för ansökning om statsbidrag till folkbibliotek inhämtas: Ansökningarna om *statsbidrag* insändas till amtmannen före utgången af december månad och skola innehålla uppgift om storleken af bibliotekets bokbestånd; när och huru stort statsbidrag sista gången lämnades; utdrag af reviderade räkenskaper för nämnda år, utvisande, att statens och detsamma motsvarande, på annat sätt avvägabragta bidraget har kommit biblioteket till godo samt förteckning öfver de böcker, som anskaffats till boksamlingen, sedan statsbidrag sista gången beviljades; dessutom genom utdrag ur herreds(kommune)-styrets beslut eller genom skrifvelse från ordföranden bestyrkt uppgift på den summa, som för det löpande året blifvit boksamlingen beviljad eller garanterad ur herreds(kommune)-kassan, däri icke inberäknadt låntagarnes afgift. Huru stor denna är, skall äfven meddelas och förbindelse gifvas, att de af staten för understöds erhållande uppställda villkoren skola uppfyllas.

Beträffande de norska *skolbiblioteken* kan i nu omhandlade afseende endast meddelas, att ansökningar om statsbidrag insändas af skolstyrelsen genom skoldirektören till undervisningsdepartementet före utgången af september. Beställningar på böcker kunna insändas genom »Centralstyret for de norske folkeskolers barne- og ungdomsbiblioteker». Denna styrelse består af tre af departementet valda medlemmar och fyra af Norges lärareförening valda. Föreningen utarbetar kataloger öfver lämpliga barn- och ungdomsböcker, och den, som beställer böcker genom styrelsen, får dem till betydligt reduceradt pris ²⁾).

I *Danmark* är ledningen af folkbiblioteken uppdragen åt »statens komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger». Denna består af två medlemmar, af hvilka den ene är den om folkbiblioteken högt förtjänte läroverksadjunkten i Horsens And. Sch. Steenberg, den andre ämbetsman i kultusministeriet. Deras sammanlagda honorar är 1,400 kronor, som i likhet med förhållandet i Norge bestrides af statsanslaget till folkbibliotek. Kommittén utdelar gratis Steenbergs med offentligt understöd utgifna bok: »Folkebogsamlinger, deres Historia og Indretning», utsänder Vandrebogsamlinger, som gratis utlånas till små och begynnande boksamlingar på landet, samt sökte och fick 1901/02 det ordinarie anslaget till folkbibliotek extra-

¹⁾ Folkebogsamlinger i Norge s. 13 och 15. Dep:s rundskrivelse n:r 2 til de statsunderstøttede folkebogsamlinger d. 30 Juni 1903. Katalog over bøger skikket for folkebogsamlinger udg. af kirkedepartementet.

²⁾ Veiledning ved grundlæggelse af biblioteker etc.

ordinärt förhöjdt med 2,000 kronor till inköp af 1,500 exemplar af »Fortegnelse over Bøger passende for Sogne- och Landbrugsbiblioteker, udg. af det kongl. danske Landhusholdningsselskab. Tillög. Kbh. 1902», till hvars utgifvande det kongl. Landhusholdningsselskab hade nedsatt ett utskott med herr Steenberg som ordförande. Någon kontroll öfver boksamlingarna föres i allmänhet icke. Dock reser ibland Steenberg för att undersöka bestående boksamlingar liksom äfven för att, då man önskar upprätta en boksamling, på ort och ställe dryfta saken på ett offentligt möte och gifva råd till det utskott, som skall sätta saken i gång. I mars månad insattes i tidningarna en kungörelse, att ansökningar om understöd skola insändas före utgången af april månad¹⁾.

Den ledande grundsatsen i *Preussen* är att låta biblioteken utveckla sig alldeles fritt ur förhandenvarande behof och att staten blott bör ingripa väckande och understödjande. Därför göras inga bestämda förslag från ministeriet angående valet af böcker för folkbiblioteken. Blott allmänna direktiv gifvas på grund af de i öfverpresidenternas årsberättelser framträdande erfarenheterna. Som allmän regel gäller dock, att inga böcker, som i konfessionellt eller politiskt hänseende förfäktat en bestämd ståndpunkt ensidigt och på ett för annorlunda tänkande sårande sätt få upptagas i folkbiblioteken. Mindre bibliotek taga till stor del sina böcker genom en af de stora föreningar, som satt som sin uppgift att upprätta förteckning på tjänliga böcker. De äro den på utprägladt kristlig patriotisk grund stående »Christliche Zeitschriftverein» och »Verein für Volksbildung», hvars sträfvanden äro mera allmänt humanit färgade. Öfverpresidenterna fördela den del af anslaget, som kommit på hvars och ens provins, till bibliotekens styrelser och ledare, eller där sådana icke finnas till underordnade ämbetsverk, särskildt Landratsämbetena, som hafva att verka för folkbiblioteks upprättande²⁾.

Sachsens ecklesiastikdepartement har förbehållit sig att själfv fatta beslut angående alla ansökningar om understöd till folkbibliotek. Dessa skola mottagas och samlas af »Amtshauptmann»-skapen, hvilka i samråd med »bezirks»-utskottet och »bezirks»-skolinspektören skola pröfva och därefter med detaljeradt utlåtande insända ansökningarna till det nämnda ministeriet. I de fyra största städerna ha stadsfullmäktige denna »Amtshauptmann»-skapens åliggande att ingifva utlåtande. Ministeriet har 1876 offentliggjort en mönsterkatalog, till hvilken biblioteksstyrelserna vid statsunderstödet användande hufvudsakligen hafva att hålla sig. Katalogen

¹⁾ Steenbergs beretning.

²⁾ Erlass ¹⁸/₇ 99 s. 8 o. 9. Berlin ⁵/₂ 1903.

utkom 1882 i tillökad upplaga, och sedan 1900 har i stället för densamma träd den i samråd med ministeriet bearbetade, af Gemeinnütziger Verein i Dresden i fjärde upplagan utgifna mönsterkatalogen för folkbibliotek.

I *Ungern* åligger uppsikten öfver folkbibliotek det 1897 bildade Landes-Rath für Museen und Bibliotheken, hvars statuter stadfästas af konungen. Detta Landes-Rath har bland annat till uppgift att grunda folkbibliotek och understödja redan befintliga. Dessa folkbibliotek äro i första rummet afsedda att vårda och utveckla nationalkaraktären, och för detta ändamål har Landesrath med ungerska ecklesiastikdepartementets tillstånd författat en katalog öfver lämpliga verk för folkbibliotek. Det författar instruktioner för bibliotekens grundande, utrustning, organisation och användning; bestämmer öfver tid och plats för bibliotekets upprättande. Det uppbär i statsunderstöd 9,000 kronor. Detta går till underhåll af dess byrå i Budapest, som består af en sekreterare, en kanslist och en vaktmästare.

I *Frankrike* verkställer undervisningsministeriet, efter yttrande af en central kommitté, inköpet och fördelningen bland de af vederbörande prefekter till ihågkommande anbefallda bibliotek. De bibliotek, som åtnjuta ifrågavarande förmån, äro underkastade inspektion af ministeriets »inspecteurs généraux des bibliothèques et des arts». Äfven andra arbeten än de af ministeriet skänkta få tillhöra biblioteket men inga af starkt polemiskt innehåll. Till ledning för bibliotekarien har ministeriet låtit trycka en instruktion (instruction sommaire sur le classement des bibl. populaires).

I fråga om skolbiblioteken har ministeriet upprättat en mönsterkatalog med supplement, äfven försedd med biblioteksreglemente. Ministeriet verkställer själf inköp af böcker för det till skolbiblioteken på statsbudgeten uppförda anslaget. Den 31 december hvarje år redogör läraren i märems närvaro för bibliotekets liksom kassans ställning. Redogörelsen insändes genom skolinspektören till l'inspecteur d'académie.

Af denna redogörelse för utländska bestämmelser angående statens ledning af folkbibliotek frångår, att statens vägledning vid bokinköpen kan taga en tvåfaldig form, en negativ censur genom förbud att inköpa böcker af visst innehåll, en positiv genom anvisning på lämpliga böcker.

Om censur i fråga om bokinköp hafva bibliotekarien vid Lunds universitetsbibliotek (s. 9), föreningarne Heimdal (s. 25 ff.) och Verdandi (s. 7 ff.) och föreningen för nyttig folkläsnings spridande inom Karlstads stift yttrat sig. I den sistnämndas allmänna uttalande, att statsbidrag må lämnas till inköp endast af god och sund litteratur, får väl anses ligga ett råd om utöfande af censur från statens sida. De trenne öfriga, som yttrat sig i frågan, afråda all statscensur. De anse att inga förbud mot inköp af skrifter, som behandla sociala, religiösa eller politiska spörsmål af aktuellt

intresse böra bestämmas, och de båda föreningarna afstå dessutom i detta sammanhang från att uppställa det villkoret för statsunderstöd, att endast sådana böcker, som vore upptagna i en af staten auktoriserad katalog, skulle få inköpas. För denna åsikt anföres som skäl bland annat, att hvarje sådant tvång lägger en kraftig hämsko på det enskilda intresset, som är folkbibliotekens lifsnerv; att det vore att beklaga, om icke folkbiblioteken satte däraf intresserade i stånd att få religiösa, politiska och sociala frågor utredda och sedda från olika synpunkter; att vid all censur ödesdigra misstag kunna begås, och att folkbiblioteken, såsom de redan fritt utvecklats, alls icke gjort sig förtjänta af något berättigadt klander med afseende på valet af inköpt litteratur.

Ehuru det icke direkt utsäges, torde dock de nämnda föreningarna vara af samma mening som bibliotekarien i Lund, då han yttrar, »att vederbörande biblioteksstyrelse äger att tillse, att icke biblioteken genom arten af gjorda inköp eller mottagna gåfvor komme att tjänstgöra såsom verktyg för någon politisk eller religiös agitation i vare sig en eller annan riktning. Därjämte böra styrelserna vara förpliktade att tillse, det icke arbeten, hvilkas innehåll ur sedlighetssynpunkt måste anses förkastligt, genom biblioteken åt allmänheten tillhandahållas. En bestämmelse härom måste anses vara af särskild vikt i betraktande däraf, att biblioteken af yngre personer mycket anlitas».

I full öfverensstämmelse med detta uttalande stå dels Heimdals förordande af inspektion såsom en bättre garanti än censur, dels Verdandis hemställan, att bibliotek, som i detta eller andra afseenden uppenbart vanskötas, vid understödens utdelande nästa gång helt naturligt ej komma i åtanke.

Om behovet af en katalog till *ledning* för bokinköp råder enstämmighet hos alla, som yttrat sig i den frågan.

För sin del vill svenska sällskapet påpeka den garanti för ett rätt användande af statsunderstöden till folkbibliotek, som ligger i en till ledning upprättad katalog samt i risken att ej komma i åtnjutande af vidare anslag, om penningarne blifvit illa använda, och tillstyrker, att biblioteksstyrelserna uppmanas tillse, att ingen osedlig litteratur eller verkliga agitationsskrifter i nutidens religiösa och politiska frågor — gäller således ej rent sakliga utredningar — må upptagas i biblioteken.

Hvad *kontrollen* öfver bibliotekens verksamhet beträffar, föreslås i flertalet utlåtanden inspektion och inlämnande till departementet af årsredogörelse från hvarje statsunderstödt bibliotek. De flesta anvisa folkskoleinspektörerna såsom lämpliga att utöfva denna inspektion. Heimdal förordar ett antal af staten utsedda särskilda folkbiblioteksinspektörer med

ett icke alltför snävt afgränsadt verksamhetsfält för hvar och en, medan Verdandi vill öfverlämna inspektionen åt en af staten aflönad folkbiblioteksinspektör, som äfven skulle hafva andra funktioner.

Svenska sällskapet finner, att, huru lämpliga än folkskoleinspektörerna i allmänhet torde vara för ifrågavarande ändamål, det väl näppeligen torde låta sig göra att obligatoriskt förena inspektionen af folkbibliotek med deras syssla. Knappast skulle dessa tjänstemän i regel medhinna att ordentligt fullgöra ett sådant åliggande.

Hvad Heimdals förslag angår, förefaller det, som om staten icke utan rätt stora kostnader skulle kunna anordna en sådan inspektion. Detsamma gäller äfven om Verdandis förslag, som dessutom tycks vara rätt opraktiskt, då ju en inspektion, som skulle utöfvas af en enda person och omfatta alla Sveriges folkbibliotek, väl icke kunde blifva effektiv.

Svenska sällskapet har tänkt sig inspektionen ordnad i analogi med inspektionen af de statsunderstödda föreläsningföreningarnas verksamhet. Konungens befallningshafvande utse biblioteksinspektörerna bland därför kvalificerade män. Den bästa kraften tages, där den är att få. Härmed blir det möjligt, att hågade och för uppdraget lämpliga folkskoleinspektörer blifva till nytta äfven inom detta område.

För årsredogörelsens upprättande af biblioteksstyrelsen och insändande till ecklesiastikdepartementet uttalar sig äfven detta sällskap.

Som ett *centralorgan* för folkbiblioteksarbetet föreslår föreningen för folkbibliotek och läsestugor upprättandet af en centralbyrå i hufvudstaden med uppgift att på begäran stå folkbiblioteken till tjänst med bokförteckningar, råd och upplysningar, förmedling af bokinköp, upprättande och uthyrande af vandringsbibliotek, utgifvande af förteckning öfver nyutkomna böcker jämte anmälningar om deras innehåll samt i allmänhet följa folkbiblioteksarbetet i in- och utlandet. Föreningen har förslagsvis tänkt sig, att af ett eventuellt statsunderstöd till folkbibliotek 1,500 kronor årligen kunde lämnas till centralbyråns verksamhet och 1,500 à 2,000 kronor årligen till upprättande af vandringsbibliotek.

Heimdal tillstyrker tillsättandet af en centralkommitté efter danskt mönster med samma uppgift som denna centralbyrå. Verdandi framhåller äfvenledes önskvärdheten af en dylik anstalt i Stockholm under ledning af den af denna förening föreslagne folkbiblioteksinspektören.

Behovet och nyttan af anstalter för åstadkommande af ett så planmässigt och godt samt på samma gång så billigt folkbiblioteksarbete som möjligt kunna de nämnda föreningarna bevisa genom sin egen verksamhet. Att en statsunderstödd centralbyrås upprättande i samband med statsunderstöds beviljande till folkbibliotek skulle vara alldeles nödvändigt, an-

ser dock svenska sällskapet icke vara ådagalagdt. Ännu synes den pågående verksamheten kunna af de enskilda föreningarna vinna det bistånd, den tvifvelsutän behöfver. Men om den allt mera utbreder sig och dessa enskilda föreningar, sedan intresset för folkbiblioteken genom statens beviljande af understöd blifvit ännu mera allmänt och lifligt, icke längre förmå nöjaktigt fylla de kraf, som ställas på dem, — då torde det visa sig oundvikligt att staten äfven i dessa afseenden på lämpligt sätt hjälpande inskrider.

Stockholm den 25 september 1903.

Underdånigst
för svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran,
dess styrelse:

SIGFRID WIESELGREN.

<i>Axel Rappe.</i>	<i>K. H. Gez. von Schéele.</i>	<i>W. Rudin.</i>
<i>J. O. Rosenberg.</i>	<i>E. Almquist.</i>	<i>Sven Almquist.</i>
<i>E. Melander.</i>	<i>Viktor Almquist.</i>	<i>P. Graham.</i>
<i>G. H. von Koch</i> (med reservation).	<i>Karl Hildebrand</i> (med reservation).	<i>Fr. Hammarsten.</i>
		<i>N. Sandels.</i>

Reservation.

I fråga om *vandringsbibliotek* hafva undertecknade ej kunnat biträda styrelsens mening, utan se oss nödsakade att reservationsvis framlägga särskildt yttrande.

Ett hufvudsyfte vid fördelningen af ett eventuellt statsanslag för folkbiblioteken torde böra vara, att bidrag lämnas ej blott till stora och lifskraftiga, i jämförelsevis förmögnare kommuner redan förefintliga bibliotek, från hvilka ansökningar väl närmast kunna väntas inkomma, utan att äfven fattigare och mera vid sidan af de stora kulturvägarne belägna kommunernas behof af högre bildningsmedel tillgodoses — något som

äfven framhölls inom Riksdagen vid behandlingen af den Berg-Hammarlundska motionen.

För glest befolkade skogsbygder — såsom större delen af Norrland — och sönderskurna skärgårdar erfordras andra anordningar än annorstädes. Kommunerna hafva ej alltid något gifvet centrum, någon plats, lämplig för ett fast sockenbibliotek. Om man här vill främja annan bokläsning än den kringvandrande kolportage-romanförsäljare medföra, måste man använda *vandringsbibliotek*, d. v. s. små boksamlingar, förvarade i särskildt afpassade lådor, hvilka på lämpliga mellantider flyttas från by till by. De betänkligheter, som styrelsen för svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran hyser mot att räkna dylika småbibliotek till i riksdagsskrifvelsen omnämnda »sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar», kunna vi icke dela. Det utmärkande för ett därtill hänförligt bibliotek kan ej vara, att det är fast; så har ej heller styrelsen direkt förklarat, hvilket gör, att ambulatoriska bibliotek inom en och samma kommun möjligen skulle kunna inräknas bland de bibliotek, som enligt dess mening böra komma i åtanke vid eventuella statsanslags fördelning. Men man bör, synes det oss, gå längre och uttryckligen medtaga vandringsbibliotek i allmänhet, alldenstund de hafva till uppgift att, där förhållandena så kräfva, supplera de fasta biblioteken. Vår uppfattning härutinnan bestyrkes för öfrigt af den erfarenhet som redan i vårt land vunnits om vandringsbibliotekens användbarhet och stora nytta. De torde för öfrigt kunna anses vara fullt ut lika »jämförliga» med de fasta biblioteken, som de arbetare- och fackföreningsbibliotek, hvilka medtagits i förteckningen på de bibliotek, som vid statsanslags fördelning borde kunna ifrågakomma.

Villkoren för statsanslags åtnjutande borde dock vara desamma som eljes, d. v. s. anskaffandet genom anslag eller enskild insamling af minst samma belopp som begärdt statsanslag, årsberättelses insändande och inspektion. Några svårigheter att fylla dessa villkor torde ej behöfva finnas. De korporationer eller enskilda personer, som anskaffa medel till vandringsbibliotek, skulle ingå med begäran om statsanslag och afgifva årsberättelse, hvilken utan olägenhet borde kunna gälla flera sådana bibliotek på en gång; hvad inspektionen angår, borde den naturligtvis ej vara svårare att anordna för flera inom ett visst bestämdt område förefintliga vandringsbibliotek än i fråga om en och samma föreläsningsförenings föreläsningar för olika orter.

Vi ha ansett det onödigt att här annat än antydningssvis ingå på sättet för villkorens uppfyllande, emedan vi äro öfvertygade om, att kungl. ecklesiastikdepartementet eller annan myndighet, som kan få med eventuellt statsanslags fördelning att skaffa, skulle kunna med sakkunnigt

biträde lätt fastställa de särskilda regler, som kunna vara af behovet påkallade.

Af ofvan angifna skäl hålla vi före, att styrelsen i förteckningen öfver bibliotek, som skulle af staten understödjas, bort särskildt upptaga vandringsbiblioteken, samt att den längre fram i skrifvelsen förekommande utvecklingen om nämnda bibliotek bort få sådan affattning och syftning, att vandringsbibliotek kraftigt och varmt förordats till åtnjutande af statsbidrag.

Karl Hildebrand.

G. H. von Koch.

2. Skrifvelse från centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärareförening.

Till statsrådet och chefen för kungl. ecklesiastikdepartementet.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärareförening, som erfarit, att utlåtanden öfver Riksdagens skrifvelse den 8 maj 1902 angående statsbidrag åt sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar blifvit infordrade från åtskilliga föreningar och sällskap, tager sig härmed friheten vända sig till herr statsrådet med en vördsam framställning af de åsikter, hvilka i denna med folkundervisningen på det närmaste sammanhängande fråga gjort sig gällande inom Sveriges allmänna folkskollärareförening.

I egenskap af representant för svenska folkskolans lärarekår har centralstyrelsen känt sig så mycket starkare uppfordrad att taga till orda i denna sak, som intresset för sockenbiblioteken och de med dem jämförliga boksamlingarna i vårt land liksom annorstädes varit på det närmaste förknippadt med intresset för folkskolan.

Redan i det utskottsbetänkande, som den 29 juni 1840 afgafs öfver Kungl. Maj:ts för nämnda års riksdag framlagda förslag om folkskoleväsendets lagstadgande, uttalades den åsikten, att staten borde gifva sin uppmuntran åt »för skolundervisningens fortgång och befrämjande» upprättade sockenbibliotek. Såsom formuleringen af dessa biblioteks syfte visar, hade man ursprungligen helt visst tänkt sig, att de i främsta rummet borde direkt tjäna undervisningen, d. v. s. för folkskolorna vara hvad

läroverksbiblioteken voro för de då så kallade elementarläroverken. Vid betänkandets behandling inom stånden anmärktes på grund häraf ej utan ett visst berättigande, att de lämpligen borde erhålla benämningen »skolbibliotek». I det nya betänkande, som med anledning af återremiss afgafs den 7 januari 1841 och som i hufvudsak lades till grund för vår första folkskolestadga, genmälades emellertid häremot, att utskottet med sitt förslag åsyftat äfven något annat: för folkundervisningens befrämjande inom ett skoldistrikt kräfdes nämligen, jämte folkskolan, icke blott ett för lärare och lärjungar afsedt skolbibliotek, som utgjorde »ett oundgängligt *inventarium* vid hvarje skola», utan ock ett för både ungdom och äldre personer afsedt bibliotek, som vore »ett nödvändigt *supplement* till själfva skolundervisningen». Båda dessa slag af boksamlingar synes man under ärendets behandling ha tänkt sig inbegripna under benämningen »sockenbibliotek», och i folkskolestadgan af den 18 juni 1842 blef i enlighet härmed inryckt en bestämmelse, som ålade prästerskapet »att uppmuntra till inrättande och begagnande af sockenbibliotek samt att därtill tjänliga böcker föreslå». Genom nu gällande folkskolestadga har motsvarande föreskrift erhållit en lydelse, som närmare uttrycker hvad som torde varit den ursprungliga meningen, i det skolrådet där ålägges att »befrämja inrättandet och begagnandet af socken- och skolbibliotek samt tillse, att lämpliga böcker därtill anskaffas». Ej blott skolbiblioteken utan äfven »sockenbiblioteken» ha sålunda af vår lagstiftning ställts i närmaste samband med folkskolan.

Sträfvandet att göra anförda bestämmelser till verklighet har ock intill senaste tider gått hand i hand med sträfvandet för folkskolans utveckling. Betecknande i detta hänseende är, att de män, som i vårt land tänkt högst om folkskolan och gjort mest för hennes framåtgående, tillika varit folkbibliotekssakens kraftigaste befrämjare, samt att hvad som ute i de skilda orterna allt intill de senare åren blifvit uträttadt för vidmakt-hållande och fortsättande af deras verk, i stort sedt varit en frukt af det arbete, som folkskolans målsmän och framför allt dess lärare därpå nedlagt, ofta under starkt motstånd och nästan alltid utan någon som helst godtgörelse. Innan universitetsungdomens intresse för saken väcktes, stod lärarekåren i detta afseende så godt som ensam.

Under sådana förhållanden har det sagt sig själf, att frågan om åtgärder för skol- och folkbibliotekens upphjälpande hört till dem, hvilka Sveriges allmänna folkskollärareförening ansett sig böra upptaga till behandling.

Naturligt är, att det härvid varit *skolbiblioteken*, d. v. s. *lärjunge- och lärarebiblioteken*, som i främsta rummet påkallat föreningens uppmärksamhet.

Redan år 1893 utsändes frågan om *lärjungebiblioteken* till öfverläggning inom föreningens olika kretsar. Härvid uttalades bland annat, att ett lärjungebibliotek borde antingen upprättas vid hvarje skola eller ock ingå såsom en särskild afdelning i det för kommunen gemensamma »sockenbiblioteket» samt att folkskollärarekåren borde arbeta för tillhandahållandet af sund läsning åt vårt folk, i främsta rummet åt ungdomen. För sistnämnda ändamål har föreningens centralstyrelse låtit utarbeta en förteckning öfver sådan litteratur, som ansetts särskildt lämplig för barn, hvilken förteckning utgifvits i tre starka upplagor. I anslutning till densamma har centralstyrelsen vidare upprättat ett mönsterbibliotek, som upprepade gånger varit utlånadt till bestyrelser för större skolmöten i ändamål att af dem utställas och sålunda bidra till väckande af allmänna intresse för saken. Genom kretsföreningarna har centralstyrelsen dessutom insamlat uppgifter om befintliga lärjungebibliotek vid folkskolorna, hvarigenom blifvit konstateradt, huru mycket som ännu återstår, innan folkskolestadgans bestämmelser om dylika bibliotek blifva en verklighet. För att främja arbetet för lärjungebiblioteks åstadkommande har centralstyrelsen vändt sig till en del förläggare och af dem lyckats utverka, att å böcker, som genom centralstyrelsens bemedling rekvisitionerats för lärjungebiblioteks räkning, dessa erhållit rätt betydlig rabatt. Till en början ombesörjde centralstyrelsen själf förmedlingen af rekvisitioner, men i samma mån som dessas antal vuxit, har för deras expedierande anlåtats den bokförmedlingsbyrå, som upprätthålles af »Folkbildningsförbundet» («Föreningen för folkbibliotek och läsestugor») härstädes. Som centralstyrelsen funnit, att vårt land hittills varit jämförelsevis fattigt på goda och tillika billiga barn- och ungdomsböcker, har den sedan flera år tillbaka genom för ändamålet utsedda kommitterade deltagit i arbetet för åstadkommande och utgifvande af lämplig litteratur af denna art.

Centralstyrelsen har sålunda för vårt land sökt verka i ungefär samma riktning som inom vårt broderland »Centralstyret for de norske folkeskolers barne- og ungdomsbiblioteker», ehuru den i saknad af ekonomiskt understöd från det allmänna sidan icke hittills kunnat utveckla en så omfattande verksamhet som detta.

Äfven de skolbibliotek, hvilka äro afsedda för *lärare och lärarinnor* och åsyfta att vara till omedelbart gagn för *undervisningen*, har centralstyrelsen i någon mån sökt främja. För detta ändamål har den under de senare åren utdelat ett antal understöd på 100 kronor hvarterda för upprättande af lärarebibliotek, hvarjämte den dels offentliggjort en omfattande »Förteckning öfver pedagogisk litteratur lämplig för lärarebibliotek», dels inom föreningen inrättat ett särskildt pedagogiskt litteratursällskap, som

med understöd af statsmedel utgifver en fortlöpande följd pedagogiska skrifter af framstående in- och utländska författare. Med afseende å den s. k. preparations- eller *förberedelselitteraturen*, som för ett lärarebibliotek är af måhända ännu större betydelse än den teoretiskt pedagogiska, föreligger för närvarande ett förslag, att Sveriges allmänna folkskollärareförening skulle under samverkan med motsvarande föreningar i Norge och Danmark söka tillgodose det behof af sådan litteratur, hvilket, i samma mån som fordringarna på folkskoleundervisningens inre halt stegrats, gjort sig på ett synnerligen kännbart sätt gällande äfven inom vårt lands folkskollärarekår.

Vid sidan af intresset för skolbiblioteken har emellertid från nämnda kår uppmärksamhet ägnats äfven åt *folkbibliotekssaken i allmänhet*. Såsom redan blifvit antydt hafva en mängd af kårens enskilda medlemmar nedlagt mycket arbete på vidmakthållandet af sockenbiblioteken i sina hemorter; ja, de hafva ej sällan för dessa iklädt sig ekonomiska uppoffringar. Äfven mera offentligt har folkskollärarekåren gifvit uttryck åt sitt intresse härför. År 1898 lämnade en af centralstyrelsens ledamöter i uppfostringstidskriften »Verdandi» en på själfständiga undersökningar hvilande redogörelse för våra folkbiblioteks historiska utveckling, nuvarande tillstånd och framtida utsikter, hvilken redogörelse riktade pressens uppmärksamhet på den viktiga saken; vid det på hösten samma år hållna tolfte allmänna svenska folkskolläraremötet i Norrköping var frågan föremål för en liflig öfverläggning, och efter anmodan från centralstyrelsen väckte vid föregående års riksdag tvenne dess ledamöter den motion om statsunderstöd åt sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar, hvilken föranledde riksdagskrifvelsen af den 8 maj 1902. Slutligen ha vid det nyligen hållna trettonde allmänna svenska folkskolläraremötet mötesdeltagarna utan meningskiljaktighet uttalat såsom önskemål, att stat och kommuner måtte lämna afsevärdt ekonomiskt understöd åt sådana fasta och vandrande boksamlingar, hvilka hafva till ändamål att verka för den allmänna folkbildningens höjande.

Det är den erfarenhet, hvilken under nu i korthet antydda verksamhet blifvit vunnin, som föranledt centralstyrelsen att vända sig till herr statsrådet med här föreliggande framställning.

I den motion angående statsunderstöd åt sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar, hvilken föregående år vann Riksdagens bifall, hänfördes *skolbibliotek*, d. v. s. lärjunge- och lärarebibliotek, uttryckligen till de boksamlingar, som borde genom dylikt understöd befrämjas. Att

folkundervisningen för att kunna blifva rätt fruktbringande behöfver en utfyllnad i form af väl ordnade och flitigt anlitade lärjungebibliotek, är lätt att inse. I Riksdagens skrifvelse framhölls ock med alldeles särskild styrka vikten af »att kunna bereda *de unga* möjlighet att erhålla en god och sund läsning». I undantagsfall kan det visserligen inträffa, att läslust uppkommer äfven hos personer, som ej redan i barndomen eller öfvergångsåldern lärt sig älska boken. Men i stort sedt måste lärjungebiblioteken anses vara den grundval, hvarpå folkbiblioteken hafva att bygga vidare. Lämnas de förra utan omvårdnad, lär för de senare någon framtid näppeligen vara att vänta.

En lika grundläggande betydelse för folkbildningsarbetet tillkommer de skolbibliotek, som närmast äro afsedda för lärarne. Om ett dylikt bibliotek redan 1841 kunde betraktas som »ett oundgängligt inventarium vid hvarje skola», så gäller detsamma i vida högre grad i våra dagar. För ett par mansåldrar sedan sattes ganska allmänt folkskollärarens hufvudsakliga uppgift däruti, att han skulle vara läxförhörare samt på sin höjd därjämte äfven läxförberedare. Numera ställer man på honom vida större kraf; man fordrar, att han skall verka utvecklande och uppfostrande på sina lärjungar, och för detta ändamål begär man, att han skall meddela en åskådlig och intresseväckande undervisning. Men härför kräfras vid sidan af de korta och sammanträngda läroböckerna äfven andra och rikare hjälpmedel; en lärare utan sådana är en soldat utan vapen, en arbetare utan redskap.

I vårt brödraland Norge har man visat sig äga blick för denna sanning. Enligt hvad centralstyrelsen erfarit har förslag om såväl stats- som landstingsunderstöd åt undervisningsbibliotek där varit af ecklesiastikdepartementet utarbetadt och förelagdt stortinget, ehuru detta ännu ej hunnit behandla detsamma. I Finland, hvars folkskoleväsen i mer än ett hänseende kunnat tjäna som förebild för åtskilliga större och mera lyckligt lottade nationer, har man likaledes beaktat detta oundgängliga folkbildningsmedel. Efter hemställan af ständerna uppfördes i statsverksregleringen för 1892—1894 ett årsanslag af 17,000 finska mark för åstadkommande af bibliotek för folkskollärare och folkskollärarinnor, och denna post har sedan kvarstått å budgeten samt för perioden 1901—1904 blifvit höjd till 25,000 finska mark. Under de första åren var lärarebibliotekens antal inskränkt till ett eller några få inom hvarje inspektionsområde, och boksamlingen placerades då i den mest centrala kommunen inom distriktet. Men senare ha sträfvandena gått ut på att skaffa lärarne inom hvarje kommun sitt eget undervisningsbibliotek, och denna anordning lär nu vara nästan fullständigt genomförd. Det årliga understödet åt hvarje

sådant bibliotek har växlat mellan 40 och 90 finska mark, hvilket med hänsyn till den jämförelsevis ringa omfattningen af Finlands litteratur på ifrågavarande område ansetts något så när tillräckligt.

Enligt centralstyrelsens uppfattning gifves det intet medel, hvarigenom man med så ringa kostnad och så kraftig verkan skulle så väsentligt kunna bidra till folkskoleundervisningens och den allmänna folkbildningens höjande som genom uppmuntrande af lärare- eller undervisningsbiblioteken. Skall folkskoleundervisningen förbättras till sin inre halt och sitt därpå beroende bildningsvärde, så måste man bereda folkskolläraren likaväl som läroverksläraren tillgång till för ändamålet behöflig litteratur.

* * *

I fråga om betydelsen af de s. k. *folkbiblioteken* (sockenbiblioteken, församlingsbiblioteken, stadsbiblioteken, arbetarebiblioteken m. m.) kan centralstyrelsen inskränka sig till ett instämmande i hvad härom blifvit anfördt i herrar Bergs och Hammarlunds motion samt i Riksdagens därpå grundade skrifvelse.

Som verksamheten för dessa bibliotek just för närvarande befinner sig i en stark utveckling, hvars slutliga resultat ingen ännu torde vara i stånd att med full säkerhet förutse, synes det önskvärdt, att de bestämmelser, som kunna komma att fastställas för beviljande af understöd, blifva så affattade, att utvecklingen erhåller tillräcklig frihet. Det kan eljest lätt nog inträffa, att just de former af biblioteksverksamheten, som äro allra bäst anpassade efter de faktiskt förefintliga behofven och därför inrymma de största utvecklingsmöjligheterna, blifva i saknad af statens uppmuntran, medan denna åter på grund af bestämmelsernas snäplighet förbehålles sådana former, hvilka måhända under folkbildningsrörelsens fortgång skola visa sig mindre tidsenliga. Enligt centralstyrelsens uppfattning gifves sålunda ingen anledning att i fråga om understödets tilldelande göra någon åtskillnad mellan biblioteksanstalter med olika ledning eller af olika organisation. Visserligen kan det vara ganska antagligt, att somliga former hafva företräde framför de öfriga. Men dels komma i så fall deras fördelar nog att göra sig gällande af sig själfva, i samma mån som större erfarenhet vinnes, dels torde det vara sannolikt, att icke säga visst, att *ett* anordningssätt lämpar sig företrädesvis för somliga trakter af vårt vidsträckta och olikartade land, ett *annat* åter för andra. Sålunda har ju erfarenheten redan visat, att man på vissa orter helst velat låta skolrådet sköta biblioteksinrättningen, medan man på andra föredragit kommunalnämnden och på ännu andra öfverlämnat åt den enskilda före-

tagsamheten att åtminstone till en början taga hand om saken och bana väg för dess vidare utveckling. Likaså är genom erfarenheten ådagalagdt, att den myndighet, som fått biblioteksanstaltens vård sig anförtrodd, på somliga orter ansett lämpligt att gifva dess bokförråd en fast lokal, att den på andra föredragit att fördela detsamma i smärre samlingar, hvilka cirkulerat mellan olika delar af anstaltens område, och att den på ännu andra pröfvat tjänligast att låta det bestå icke af köpta böcker utan af förhyrda och hvarandra efter regelbundna mellantider aflösande så kallade vandringsbibliotek. Såsom i den till grund för riksdagsskrifvelsen liggande motionen blifvit påpekadt, räknar denna sistnämnda form för bokförrådets anskaffande snart hundraåriga anor, ehuru först våra dagars utvecklade samfärdsmedel gjort dess vidsträcktare användning möjlig. I Danmark har den, såsom ock i samma motion anförts, på ett alldeles särskildt sätt uppmuntrats af staten. Efter sitt införande i Sverige genom »Föreningen för folkbibliotek och läsestugor» (»Folkbildningsförbundet») har den ock slagit synnerligen an såsom i hög grad ägnad att inom aflägsnare och fattigare trakter väcka håg för läsning samt tjäna såsom ett slags vägbrytare och förelöpare för de fasta biblioteken.

Det enstämmiga erkännande, som »vandringsbiblioteken» på kort tid vunnit, samt i allmänhet de många nya uppslag, som på folkbiblioteksområdet under senare tiden framkommit, böra enligt centralstyrelsens öfvertygelse utgöra en maning att ej genom onödiga detaljbestämmelser söka intvinga biblioteksrörelsen i på förhand godtyckligt utstakade banor. Hvad som för samhället måste vara hufvudsaken är naturligtvis att själfva ändamålet med folkbiblioteken vinnes. I hvilka former detta sker, bör i största möjliga utsträckning öfverlätas åt de bildningssökande själfva. Den enda inskränkning i afseende å bibliotekens *art*, som ligger i sakens natur och utan vederväggande af dess framtid kan göras, är den, att understöd af nu ifrågasatt slag beviljas endast sådana bibliotek, som äro med sockenbiblioteken till sitt väsende jämförliga, d. v. s. sådana som äsyfta den allmänna folkbildningens höjande.

I öfrigt anser centralstyrelsen, i likhet med motionärerna vid 1902 års riksdag, att villkoren för erhållande af statsunderstöd åt folkbiblioteken böra i tillämpliga delar blifva likartade med de villkor, som uppställts för statsunderstöd åt sådana anstalter eller föreningar, som anordna föreläsningsskurser för arbetsskassen.

Såsom en första förutsättning för statsunderstöd åt folkbiblioteksanstalt vill centralstyrelsen sålunda uppställa, att densamma vårdas af en styrelse, som förordnar bibliotekarie och ansvarar för bibliotekets tillhanda-

hållande under vissa tider samt förbinder sig att underkasta sig den kontroll, som Kungl. Maj:t kan pröfva nödig.

En andra förutsättning synes böra vara, att biblioteksanstaltens styrelse vid ansökan om statsbidrag visar, att tillgångar till minst lika stort belopp som det sökta understödet blifvit af kommunala myndigheter eller från enskildt håll för ändamålet ställda till dess förfogande.

Med afseende på storleken af det statsunderstöd, som hvarje biblioteksanstalt borde erhålla, torde man emellertid ej kunna ifrågasätta, att det i hvarje fall skall uppgå till fullt samma belopp, som från annat håll anskaffats. Efter all erfarenhet att döma blir det säkerligen de tätare befolkade orterna, som komma att i första hand behjärta behovet af god och sund folkläsnings samt åtaga sig de för dess anskaffande erforderliga uppoffringarna, detta dels därför att nödvändigheten af en motvikt mot nöjen och förströelser af lägre art måhända här träder klarare i dagen, dels därför att ifrågavarande orter i allmänhet förfoga öfver större ekonomiska resurser. Under förutsättning af *någon* uppmuntran från statens sida kan på grund häraf förutses, att det å dessa orter ej skall stöta på oöfvervinneliga svårigheter att utverka någorlunda tillräckliga kommunala anslag för folkbiblioteks upprättande och underhåll. Af denna anledning torde utan risk för sakens framgång ett *maximum* kunna fastställas, utöfver hvilket statsbidrag till ett skol- eller folkbibliotek ej erhöles, äfven om det af kommun eller enskilda lämnade understödet till äfventyrs vore vida högre. Bestämmandet af ett sådant maximum komme visserligen att innebära ett gynnande af de mindre bemedlade biblioteksinrättningarna framför de bättre situerade, men mot en dylik afvikelse från den fullkomliga likställigheten lärur rättvisans och billighetens synpunkt knappast något vara att invända. Samma syftemål, nämligen gynnandet af de ekonomiskt svagare orterna framför de mera välmående, skulle möjligen kunna tänkas vunnet genom att göra statsunderstödet tillgängligt endast för sådana kommuner, hvilka dokumenterade sig såsom i särskild grad ekonomiskt hjälpbehöfvande. Enligt centralstyrelsens uppfattning vore dock ett sådant medel i hög grad olämpligt och opraktiskt. Statens befrämjande af biblioteksrörelsen skulle därigenom få karaktären af ett slags fattigunderstöd och följaktligen blifva alldeles olikartad med dess verksamhet för befordrande af andra samhällseliga bildningsmedel: folkskolorna, folkhögskolorna, de populärvetenskapliga föreläsningarna m. fl. Från understöds erhållande skulle dessutom i så fall förmodligen blifva uteslagna alla bibliotek, som ej tillhörde kommuner, och af kommunala bibliotek komme just *de* att lämnas utan uppmuntran, hvilka — i händelse sådan kunde erhållas — ägde förutsättningar att utveckla sig kraftigast

och att tjäna såsom föredömen för andra. Någon norm, efter hvilken de bidragssökande kommunernas medellöshet skulle kunna på ett tillfredsställande sätt bedömas, lär för öfrigt icke vara möjlig att utgrunda.

Skola de bidrag, hvarmed staten kan komma att understödja verksamheten för skol- och folkbibliotek, blifva så använda, att syftet därmed till fullo uppnås, måste denna verksamhet erhålla nödig *ledning*. Förteckningar öfver lämplig litteratur för de olika arterna af bibliotek böra tid efter annan utgifvas och spridas, tillfälle bör beredas biblioteksanstalterna ute i bygderna att efter rekvisition så skyndsamt och billigt som möjligt få önskade böcker anskaffade, vare sig genom köp eller till låns i form af »vandringsbibliotek», och af fackmän utarbetade anvisningar rörande bibliotekens ändamålsenliga skötsel m. m. böra tillhandahållas de personer, som med biblioteken hafva befattning. Ändamålet med allt detta måste naturligtvis vara att hjälpa och stärka rörelsen, icke att lägga densamma under något tryckande förmynderskap, hvars verkan för öfrigt ofelbart skulle blifva, att de statsunderstödda biblioteken efter någon tid hämmades i sin utveckling och att biblioteksrörelsen i det hela drefves att, äfven med afstående af statsbidraget, söka sig nya och friare vägar. En ledande och stödjande verksamhet af här antydt slag har visserligen, hvad skolbiblioteken angår, i någon mån utöfvats af centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärareförening samt, hvad folkbiblioteken beträffar, dels af studentföreningarna Verdandi och Heimdal i Uppsala, dels af »Föreningen för folkbibliotek och läsestugor» (»Folkbildningsförbundet») i Stockholm, af sistnämnda organisation genom dess centrala bokförmedlingsbyrå, hvilken varit verksam för såväl skolbibliotek som folkbibliotek. Utan statens uppmuntran och understöd lär dock detta af frivilliga enskilda krafter bedrifna lednings- och förmedlingsarbete hvarken kunna erhålla den omfattning eller den kontinuitet, som för sakens framgång krävas, hvadan äfven för detta arbete bidrag af allmänna medel måste anses vara behöfliga.

Den nödiga *inspektionen* öfver statsunderstödda biblioteksinrättningar borde enligt centralstyrelsens mening helst uppdragas åt folkskoleinspektörerna. I den för dessa utfärdade instruktionen äro skolbiblioteken jämte öfriga undervisningsmedel uttryckligen ställda under deras tillsyn. Skulle betänkligheter möta att åt folkskoleinspektörerna anförtro uppsikten äfven öfver folkbiblioteksanstalterna, torde dock denna uppsikt möjligen kunna ordnas på hufvudsakligen samma sätt som inspektionen öfver statsunderstödda föreläsningssinrättningar, d. v. s. så att länsstyrelserna, hvar för sitt område, finge i uppdrag att utse biblioteksinspektörer bland härtill skickade personer.

Med stöd af hvad sålunda blifvit anfördt får centralstyrelsen såsom sin åsikt uttala följande.

1. Det skulle för folkbildningens utbredning och fördjupande vara af synnerligen stor betydelse, om i enlighet med Riksdagens skrivelse den 8 maj 1902 statsunderstöd lämnades åt sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar: dels åt »skolbibliotek» (lärjunge- och lärarebibliotek), dels åt »folkbibliotek» (sockenbibliotek, arbetarebibliotek m. m.).

2. Såsom villkor för statsunderstöd åt biblioteksanstalt af ifrågasvarande slag torde böra uppställas:

att anstalten direkt afser den allmänna folkbildningens höjande;

att den vårdas af en styrelse, som förordnar bibliotekarie och ansvarar för bibliotekets tillhandahållande under vissa tider samt förbinder sig att underkasta sig den kontroll, som Kungl. Maj:t kan pröfva nödig;

att dess styrelse vid ansökan om statsbidrag visar, ett tillgångar till minst lika stort belopp som det sökta understödet blifvit af kommunala myndigheter eller från enskildt håll för ändamålet ställda till dess förfogande.

3. Jämte det åt biblioteksanstalterna i de skilda orterna utgående statsbidraget bör understöd lämnas äfven åt centrala organisationer, hvilka utgifva och sprida förteckningar öfver lämplig litteratur för de olika arterna af bibliotek (lärjungebibliotek, lärarebibliotek, folkbibliotek), förmedla inköp af böcker för deras räkning, uppsätta och tillhandahålla vandringsbibliotek åt de biblioteksanstalter, som däraf vilja begagna sig, samt meddela af fackmän utarbetade anvisningar angående bibliotekens ändamålsenliga skötsel m. m.

4. Inspektionen öfver statsunderstödda lärjunge- och lärarebibliotek bör utöfvas af vederbörande folkskoleinspektörer; för de statsunderstödda folkbiblioteken torde den kunna uppdragas antingen åt dessa inspektörer eller ock möjligen åt af länsstyrelserna utsedda lämpliga personer i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad nu är stadsgadt beträffande tillsynen öfver statsunderstödda föreläsningsanstalter och föreläsningsföreningar.

Stockholm den 15 oktober 1903.

Enligt uppdrag af
centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärareförening
dess verkställande utskott:

EMIL HAMMARLUND.

J. G. Söderberg. Alexander Jonsson. J. J. Dalström. Fridtjuv Berg.
